

DE SMÅ SKRIDTS METODE

- et stort skridt i den sociale indsats



Landsforeningen af VæreSteder



...en landsforening i bevægelse...

DE SMÅ SKRIDTS METODE

Udgivet af Landsforeningen af VæreSteder

Redaktion:

Cliff Kaltoft, LVS

Ulrik Korff, LVS

Søren Steen Olsen, Public Futures

Steen Svendsen, Public Futures

Analyse og tekst:

Public Futures, www.publicfutures.dk

AD, DTP og billedtekster: Gitte Larsen

Foto: Ulrik Jantzen, Das Büro, www.dasburo.dk

Tryk: Hanne Bennike, HR Offset A/S

ISBN: 978-87-989362-6-8

1. udgave, 1. oplag

Bogen kan bestilles ved henvendelse til:

Landsforeningen af VæreSteder på e-mail

lvsinfo@mail.dk eller på www.vaeresteder.dk

Marts 2009

De små skridts metode

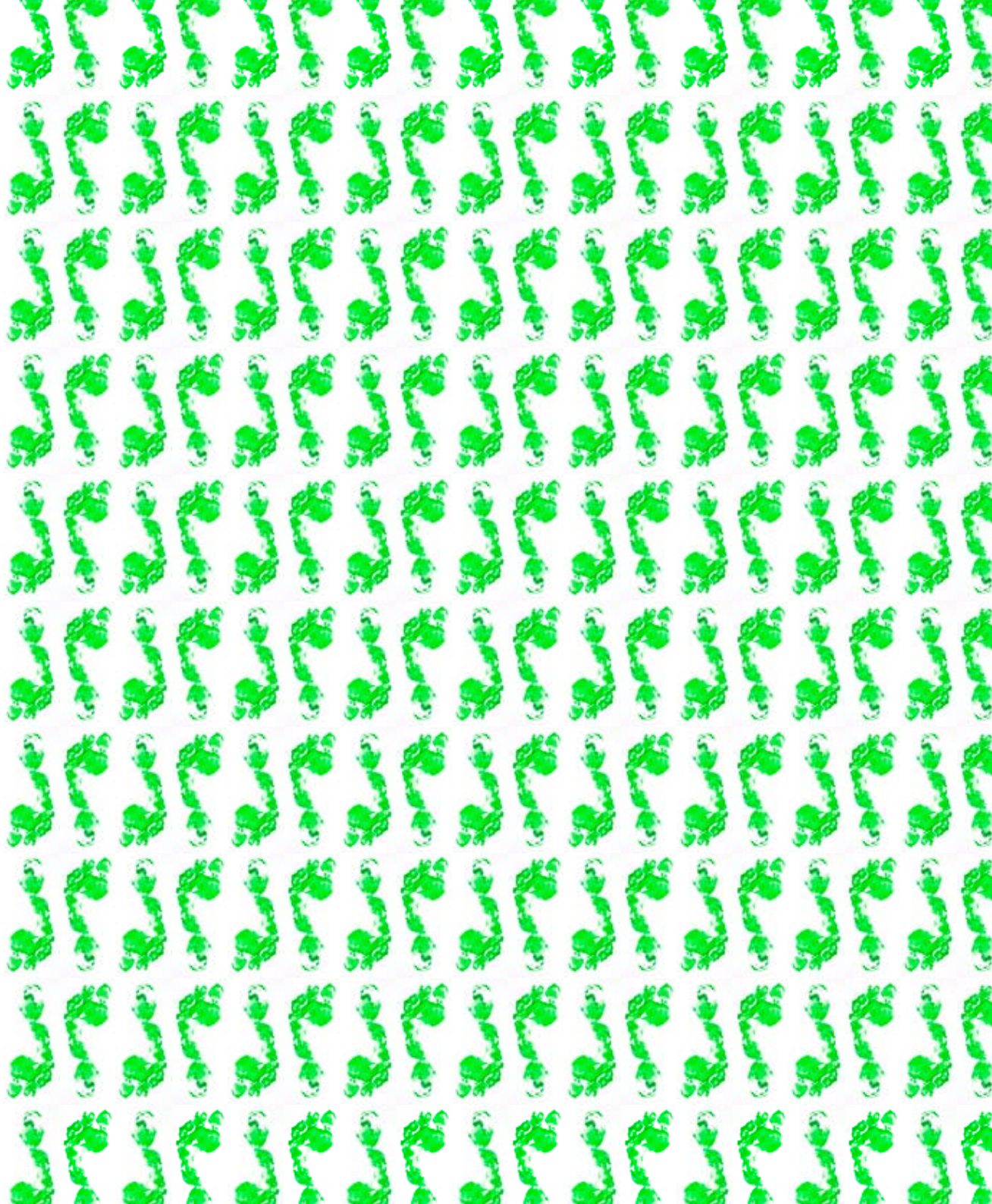
- et stort skridt i den sociale indsats



INDHOLD

Forord v/ Cliff Kaltoft	6
Manifest for en bevægelse	9
En social bevægelse med en klar linie	9
Opgør fra et reelt alternativ	10
En vej videre for den sociale indsats	12
I historiens fodspor	15
Historien om værestederne	15
Landsforeningen af VæreSteder	17
Udvikling og innovation	19
Kampagner som metode	19
Udviklingsplaner	20
De små skridts metode	23
Metodeudvikling i socialt arbejde	23
Vidensudvikling	25
Mangfoldighed kræver tværgående tilgang	27
De små skridts metode: Hvad, hvorfor og hvordan	28
Små skridt, der fører videre	29

Et sted at komme til	35
Typer af væresteder	36
Den menneskeforståelse, der kendetegner væresteder	38
Den organisering, der kendetegner væresteder	39
Selvjustits og ansvar	40
De fysiske rammer	42
De menneskelige rammer	43
Et sted at være	49
Små og store skridt	49
Forandringsparadokset	52
Værestedstanken	53
Et sted at arbejde	59
Personalets roller og kompetencer	59
At arbejde med små skridt	62
Uddannelse og opkvalificering	63
Ikke et sted at blive	71
At gøre små skridt synlige	71
Perspektiver for mennesker og samfund	79
Værestederne giver mennesker perspektiv	79
Perspektiver for samfund	80
Social innovation	80
Fremtidens udfordringer kræver social innovation	83
Noter	87
Litteratur	88
Tak til	91



FORORD

Med *De små skridts metode* tager værestederne og Landsforeningen af VæreSteder bladet fra munden. Denne udgivelse cementerer værestedernes berettigede plads, når det handler om, hvordan det danske samfund hjælper socialt udsatte mennesker. Værestedernes metode rummer en klar holdning til social udsathed og til socialt udsatte mennesker. Med metoden har de taget stilling til, hvordan man bedst afhjælper social udstødelse.

Værestederne rundt omkring i landet yder en fantastisk indsats. Oftest på vilkår og under præmisser, som man skal have oplevet på nærmeste hold for rigtigt at kunne forstå. *De små skridts metode* giver et indblik i den virkelighed, hvor små mirakler udføres, og hvor der dagligt vindes og tabes kampe på liv og død.

Metoden og det personale, der vogter samfundets yderste kant, er på én gang skrøbeligt og klippefast. Værestederne skal dyrkes og kultiveres med nænsom hånd, og personalet skal have opmærksomhed og anerkendelse. Og så skal den viden og de erfaringer, som findes på værestederne, bruges – også uden for værestederne – fordi de små skridts metode sætter mennesker og de menneskelige behov før alt andet.

Værestederne er et eksempel på social innovation. De tilpasser sig løbende til brugernes behov, til det øvrige hjælpesystems organisering og til det muliges kunst. Deres måde at hjælpe mennesker på giver reelle muligheder for succes, fordi den stimulerer lysten til forandring, og fordi den befordre ansvarlighed hos den enkelte.

De små skridts metode hviler på et paradoks. På den ene side stiller værestederne ikke krav om forandring, og på den anden side er dette i sig selv befordrende for forandring. Det har vist sig, at frihed og fred fra samfundets normale krav i en periode af livet er nødvendigt for, at den enkelte kan skabe sig et positivt fundament at bygge sin tilværelse på.

De små skridts metode gør op med forestillingen om, at det er de store – og i det etablerede system de eneste synlige – skridt, der er målet for en vellykket social indsats. Værestederne og deres metode er et opgør med forestillingen om, at man kan ændre folks liv i en bestemt retning, og et opgør med tanken om, at der kan sættes tid på, hvor længe man skal og må være undervejs. Ingen mennesker er stillet lige, men alle mennesker er værdige til at blive behandlet lige. På værestederne er ligebehandling ensbetydende med, at man behandles forskelligt og så vidt muligt på ens egne præmisser.

EN REJSE PÅ 1000 MIL BEGYNDER MED ET ENKELT SKRIDT

Konfutze

Når man arbejder med muligheder frem for med på forhånd bestemte og fastlagte mål, kan man ikke nødvendigvis måle fremskridtene. Selv om man bagudrettet kan dokumentere en udvikling og sige, at der er sket fremskridt, så er det stadig en subjektiv vurdering, om det er de rette mål, der er nået.

Friheden ved at komme på værestedet er den væsentligste forudsætning for brugernes mulighed for at finde lysten til at behandle sig selv bedre. Lige så vigtigt er det, at det er den væsentligste forudsætning for, at brugeren kan opleve, at det er hans eller hendes egen fortjeneste og ansvarlighed, der har tændt denne lyst.

De små skridts metode og anerkendelsen af de muligheder, metoden giver for socialt udsatte mennesker, og som værestederne og Landsforeningen af VæreSteder har oplevet gennem det seneste årti, markerer et stort nyt skridt i dansk socialpolitik. Værestederne puster nyt liv i bestræbelserne på at realisere forestillingen om 'brugeren i centrum' og 'brugerindflydelse', som ellers ofte risikerer at blive reduceret til floskler i skåltaler.

Værestederne har udviklet en metode til at arbejde med mennesker og udviklingsprocesser, som giver mening både for socialt udsatte og for de mennesker, der arbejder for dem. Metodens fordele og styrker vil være genkendelige for mange uden for værestedernes snævre kredse og forhåbentlig tjene som eksempel til efterfølgelse i andre sammenhænge.

God læselyst!

Cliff Kaltoft, sekretariatsleder, Landsforeningen af VæreSteder





MANIFEST FOR EN BEVÆGELSE

Værestederne har gennem en årrække etableret og udviklet deres helt egen praksis. De har opbygget en solid erfaring med og kompetence i, hvordan man møder socialt udsatte mennesker og giver dem en hårdt tiltrængt mulighed for en base i tilværelsen. Et værested er et sted at komme til, et sted at være, og det er også et sted at komme videre fra, når man er parat til det.

Væresteder er noget meget specielt i dansk sammenhæng, og i en international sammenhæng er de helt enestående. Medarbejdere og frivillige på værestederne har en unik måde at arbejde med socialt udsatte. De kalder den "de små skridts metode." Hvad den metode nærmere går ud på, er beskrevet i denne bog, og metoden perspektiveres også i forhold til andre og mere traditionelle tilgange i den sociale indsats. Værestederne har i praksis demonstreret en metode eller tilgang, som kan og bør inspirere det sociale arbejde langt ud over værestedernes eget område.

Formålet med at beskrive de små skridts metode er at videregive og synliggøre de erfaringer og kompetencer, som værestederne har. Meningen er også, at det kan være med til at give værestederne en mere fast grund under fødderne og støtte dem i den fortsatte udvikling. Sidst, men ikke mindst, er hensigten også at anerkende værestedsledere, medarbejdere og frivillige for deres innovative indsats.

En social bevægelse med en klar linie

Der er noget anarkistisk over værestederne: De er uden for systemet, de har ingen registrering af brugere og de har deres egne regler og beslutningsgange. Værestederne er rummelige, brugerne er meget forskellige og der er i det hele taget en stor mangfoldighed

i værestedernes landskab – men tag ikke fejl. Der er en meget klar linie i værestedernes tankegang og måde at arbejde på. En linie, der på den ene side er opstået spontant ud af den praksis, der har udviklet sig på værestederne, og på den anden side bevidst bliver fremmet og udbredt gennem værestedernes indbyrdes samarbejde, kontakt og dialog. Landsforeningen af VæreSteder er værestedernes vigtigste forum for denne dialog, som blandt andet har udmøntet sig i formuleringen af Værestedstanken.

Værestedstanken bygger på tre grundelementer. For det første bygger den på det enkelte menneske. Man er på et værested som menneske og ikke som bærer af et problem. Når man er på værestedet, er det af egen fri vilje og ikke, fordi man er blevet henvist eller ”visiteret” af en sagsbehandler. Man er der ikke for at opnå penge eller andre fordele. Man bliver mødt som et menneske, og man møder andre som mennesker. Man kan kort og godt bare være – i fred, til stede eller sammen. Efter eget valg, egen energi og lyst. Nogle tager selv initiativer, andre deltager i aktiviteter og atter andre er der bare – og uanset er det OK. Man bestemmer fuldstændig selv.

For det andet bygger Værestedstanken på, at værestedet er et fristed. Værestedet er et fristed både fra gadens rå miljø og fra behandleres og myndighedspersones krav og forventninger. Man skal ikke leve op til noget, og man skal derfor heller ikke hykle. Det betyder, at værestedet fungerer på brugernes betingelser og med brugernes deltagelse. Der er ingen misforstået barmhjertighed og blødende hjerter. Brugeren er ikke offer, men menneske med egen vilje og ansvarlighed. På værestederne findes der erfaringer med tilværelsens farer og faldgruber, men også en viden om muligheder. Og der er altid nogen. Nogen at tale med, og nogen som gider lytte og har tid.

For det tredje er erfaring et grundelement i Værestedstanken. Værestederne kan åbne veje og muligheder for brugere, der vil forbedre deres situation. Værestederne repræsenterer håbet og optimismen. Menneskers håb er en vigtig livskraft, og at finde håb og lyst kan være det første lille skridt. På værestederne er der en bevidsthed om, at livet kan være svært, og optimismen er ikke lalleglad. Værestederne har ikke målsætninger for sine brugere – de skal komme fra den enkelte selv og passe til vedkommendes situation, behov og energi. Det kan gå fremad for en bruger, men det kan også gå tilbage. På værestederne er man voksne nok til at vide, hvordan det er. Der er håb og optimisme, men der er også realisme og accept. Kombinationen er frigørende, og det er en central del af værestedernes måde at arbejde på.

Opgør fra et reelt alternativ

Værestederne er et supplement til den etablerede, offentlige sociale indsats i Danmark. Et supplement, som er helt afgørende for livskvaliteten for socialt udsatte, der bruger værestederne. Værestederne er også mere end et supplement: De er et alternativ, og deres tankegang og praksis står i kontrast til den, der hersker i det offentlige behandlingssystem og i den traditionelle socialpolitiske indsats. Det gælder på flere niveauer og områder, og værestederne repræsenterer et opgør på mange fronter:

- **Et opgør med behandlerens systemets** regelstyring, standardiserede tilgang og ufleksible målsætninger. De fleste værestedsbrugere har lange erfaringer med klientrollen over for offentlige sagsbehandlere og med frustrationer, uinspirerende standardtilbud, pligtadfærd, aftalebrud, bebrejdelser og hyklery.
- **Et opgør med myten om det rigtige svar** – om at der til ethvert problem kan findes en løsning, hvis man bare forsøger længe nok, og at problemet derefter vil være afskaffet. Sådan er det ikke. Mennesker er mangfoldige og komplekse, og livet er vildtvoksende. Det gælder for statsministre og millionærer såvel som for forskere og sagsbehandlere, og det gælder også for værestedsledere og værestedsbrugere. At give en hjemløs en bolig virker som en løsning, men det hjælper ikke nødvendigvis på den hjemløses problemer. I stedet for at lede efter løsninger må man gøre det, der giver mening i den enkeltes situation.
- **Et opgør med resignation og ligegyldighedsteorier.** Oplevelsen af, at problemer er vedvarende eller sågar stigende trods en stor socialpolitisk indsats fra samfundets side, kan skabe desillusion og resignation. Det kan endda slå over i kynisme og i ligegyldighed over for socialt udsatte: Der vil jo altid være nogen uanset, hvad man gør. Dermed kan det opleves som ligegyldigt, om tilbuddet til udsatte er en skurvogn med en kaffemaskine eller et værested med venlige rammer og faciliteter. Men det er ikke ligegyldigt, for kvalitet, kompetence og dygtighed gør en mærkbar forskel, og det oplever man på værestederne.
- **Et opgør med offermentaliteten.** De socialt udsatte mennesker, som værestederne henvender sig til, har svære liv. De har sjældent været heldige i tilværelsen, men de er ikke viljeløse ofre, og de skal ikke ynkes eller alene mødes med en holdning om, at det er synd for dem. Det er en holdning, som – hvis den står alene – hæmmer udviklingen af selvstændighed og ansvar.
- **Et opgør med silo-tænkningen på det sociale område** og det forhold, at forskellige instanser tager sig af forskellige delproblemstillinger for socialt udsatte. De fokuserer hver især på en del af de udsattes situation ud fra hver deres respektive fagligheder og tilgange. De er imidlertid dårligt koordinerede med hinanden, og ingen af dem forholder sig fagligt til den udsatte person som helhed. I realiteten reducerer de ofte personen til en klientrolle, og her bliver den enkelte identificeret som bærer af en bestemt problemstilling.

Det er Landsforeningen af VæreSteders klare opfattelse, at værestederne er banebrydende pionerer på det sociale område og kan tjene som inspirerende eksempler for andre. Den forståelse, tankegang og praksis, der er på værestederne, er udtryk for en unik tilgang til den sociale og menneskelige indsats, som er nødvendig – ikke mindst i en tid, hvor dokumentations-, management- og effektiviseringsbølgen synes at have udtjent sin rolle.

En vej videre for den sociale indsats

Langt hovedparten af den sociale indsats over for udsatte grupper er forankret i det offentlige, i den akademiske forskning og i det traditionelle frivillige sociale arbejde. Embedsmænd og sagsbehandlere, forskere og frivillige har hver deres tilgange, værdier, metoder, interesser, hensyn og målsætninger. Deres måder at arbejde på er udviklet over mange årtier og har skabt stærke strukturer, institutioner og kulturer. Værestederne repræsenterer et brud med disse velkendte tilgange. De er en socialpolitisk nyudvikling, som allerede har demonstreret deres værdi for udsatte mennesker, og som dermed åbner nye veje at gå i det sociale arbejde i det hele taget.

Værestedernes særlige udgangspunkt i det enkelte menneske, i livserfaring og i tanken om "fristedet" skiller dem ud fra de tre andre og mere traditionelle tilgange. Det offentlige repræsenterer samfundets, skatteborgernes og vælgernes interesser. Derfor er der krav om kontrol og om, at det er synligt, hvad man får for pengene. Målsætningerne og kravene til de udsatte bliver tilsvarende håndfaste: Der er f.eks. mål om stoffrihed, lovlighed og arbejdsmarkedsparathed, og tilgangen til og mødet med den udsatte er præget af regelstyring og bureaukratiske procedurer. Samtidig kan prioriteringen og omfanget af indsatsen til tider være båret af mediasager og stemninger i offentligheden.

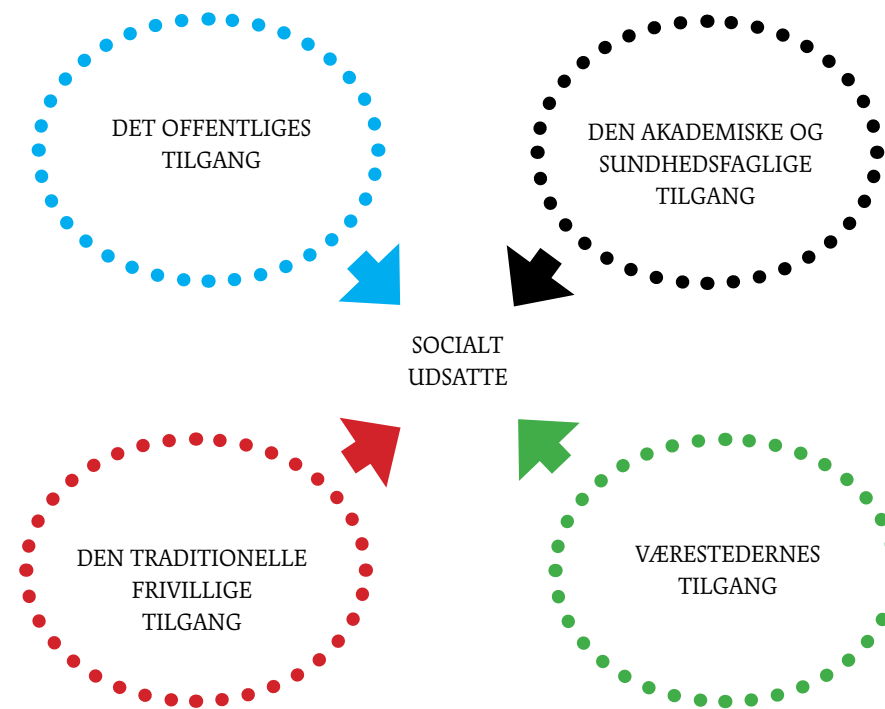
Den akademiske og sundhedsfaglige tilgang er præget af en distanceret undersøgelse af eksisterende praksis. Denne tilgang er i sin natur problemdefinerende, diagnosticerende, analyserende og teoretiserende. Forskere legitimerer og identificerer sig ofte med idéen om, at hvis et problem kan formuleres, afgrænses og analyseres tilstrækkeligt godt, så kan der også findes en løsning. De udvikler ny viden – men især viden, der er defineret af en bestemt faglighed og dermed også en bestemt forståelse af, hvad ny viden er. Denne teoretiske tilgang henviser i reglen til tidligere viden og teoribygninger, og den bliver især vurderet ud fra, hvordan den bidrager til eksisterende discipliner. Det gælder så forskellige felter som sociologien, psykologien, økonomien, antropologien, filosofien, naturvidenskabene, som alle igen er delt op i underdiscipliner og faggrene.

Det traditionelle frivillige, sociale arbejde har lange historiske rødder og er båret af en social bevidsthed og en moralsk forpligtelse til at hjælpe "de svage" i samfundet. Ofte udspringer den moralske forpligtelse af en religiøs tradition eller læren om det gode liv og en konservativ tradition om den hæderlige borger. Denne tilgang stiller derfor ingen direkte krav til de udsatte, men den har heller ingen forventninger til dem, da de på deres vis allerede har en funktion i naturens orden.

Værestedet, derimod, tager udgangspunkt i det enkelte menneske, og på værestedet bliver man mødt på sine egne betingelser og indgår i relationer af egen fri vilje. Som bruger møder man en forståelse og en åbenhed, der udspringer af en erfaring med livet på godt og ondt. Man har mulighed for at få indflydelse på værestedet og de tilbud, der er, og derigennem får brugerne sociale kompetencer og evnen til at tage ansvar for deres eget liv. På værestederne får socialt udsatte en base, så de ved hjælp af de små skridts metode kan komme videre.

Pointen er, at hvis værestederne ikke var der, ville deres tilgang mangle. Hvert eneste værested, der er åbnet gennem de sidste 10 år, har tiltrukket brugere – fordi behovet er der. Derfor er det vigtigt at anerkende værestederne og de små skridts metode som en selvstændig og enestående ny tilgang til det sociale arbejde.

Tilgange i det sociale arbejde





I HISTORIENS FODSPOR

Historien om værestederne og Landsforeningen af VæreSteders opståen og udvikling er en vigtig kilde, når man skal forstå deres særlige tilgang og metode, dvs. den model for socialt arbejde, som de repræsenterer. Oprindeligt er de fleste af værestederne nemlig ikke blot skabt for brugerne, men også af brugere. Værestedernes tilblivelse og udvikling har hele tiden krævet, at mange andre aktører, ikke mindst staten og kommunerne, har bakket op. Den har også krævet, at mange væresteder ansatte personale både med og uden faglige kompetencer.

Den absolut vigtigste nøgle, når man skal forstå det særlige ved værestederne, er deres stærke forankring i brugerne. De er skabt af brugere, for brugere og på brugernes præmisser. Mange aktører på det sociale område taler i dag om at have brugerne i centrum og være brugerorienterede. Værestederne *er* brugerne.

Historien om værestederne

Varmestuer, kaffestuer og folkekøkkener har en lang historie i Danmark, men fremkomsten af væresteder siden midten af 1990'erne markerer en kvalitativt anderledes bølge. De var blandt andet et resultat af, at der kom en ny gruppe udsatte – nemlig de stofmisbrugere, der havde været igennem afvænningsbehandling på et misbrugscenter. Samtidig var de også resultatet af en ny idé og en anderledes tilgang til socialt udsatte, fordi de først og fremmest er forankret i brugerne selv.

Værestedernes udvikling er en historie om et lokal initiativ, der blev kopieret rundt omkring i landet. Det var en idé, der spredte sig som ringe i landet. Processen bestod i den kontakt, der var mellem forskellige væresteder, og som var afgørende for, at værestederne udviklede en fælles forståelse og praksis. Desuden betød dannelsen af Landsforeningen af VæreSteder på et

tidligt tidspunkt i processen, at der også kom en central aktør, der tog sig af erfaringsudvekslingen og vidensopsamlingen samt den gensidige inspiration og faglige udvikling.

Danmarks første brugerstyret værested blev etableret i Fredericia i starten af 1990'erne. En gruppe af misbrugere havde været på afvæning på et behandlingshjem. De var blevet stoffri, og set fra det daværende behandlersystems perspektiv var de dermed en succeshistorie. De kunne nu vende tilbage til samfundet som normale borgere med de rettigheder og pligter, som det indebar. Hvis de manglede en bolig og en indkomst, var det en sag for socialforvaltningen. Manglede de job eller uddannelse, var det en sag for arbejdsmarkeds-systemet eller uddannelsesvejledningen, og blev de syge, var de sundhedssystemets opgave. Alle disse steder sad (og sidder) der professionelle specialister, rådgivere og behandlere parat. Selvom der ikke altid er de ressourcer eller den kvalitet, man ideelt set kunne ønske, så har systemet i princippet løsninger på sådanne problemer.

Problemet var imidlertid, at de stoffri misbrugere havde behov for noget andet. De manglede sociale kompetencer efter mange år som udsatte, og de havde brug for en hverdag, der gav mening og muligheder for at lære, hvordan man lever uden stoffer. De manglede netværk og kontakter uden for misbrugsmiljøet, og de havde behov for noget, der kunne træde ind og fylde det tomrum, som stofferne havde efterladt.

Det, de tidligere misbrugere havde, var motivationen til at forblive stoffri, og de havde også en sikker viden om, at det ville være svært, hvis de var overladt til sig selv. De blev enige om at holde sammen og støtte hinanden i bestræbelserne på at starte på en frisk i deres tilværelse. I publikationen *10 år med LVS*, som Landsforeningen af VæreSteder udgav i 2008, står der:

Just hjemvendt fra behandling for deres stofmisbrug stod de på gaden som ved et nulpunkt. På behandlingshjemmet havde de ikke blot efterladt sig deres stoftrang, men også det fællesskab og de venner, som i den første svære tid havde hjulpet dem til at holde stoftrangen i ave. [...] Behovet var enkelt: Et sted, hvor man kunne være og sammen med ligesindede skabe sig et indhold i tilværelsen og hjælpe hinanden til at forblive stoffri.

Det lykkedes dem at få kommunens opbakning til at etablere værestedet *Solstrålen*, og kommunen fik dermed en mulighed for at holde kontakten med de udsatte borgere. I andre kommuner havde man naturligvis det samme behov, og også andre grupper af udsatte manglede samlingssteder, holdepunkter og fristeder – ikke mindst de aktive misbrugere. Derfor blev der etableret lokale væresteder rundt omkring i landet efter samme recept, som altså først og fremmest bestod i et oplevet behov hos en gruppe mennesker og deres vilje til at tage et initiativ. Som det også er beskrevet i *10 år med LVS*:

Kendetegnende for de første væresteder i denne nye bølge var, at de blev sat i verden uden nogen forkromet plan og tilsyneladende uden nogen retning; andet end brugernes helt basale ønske om et fællesskab og et sted at være. Det har mere end noget andet været med til at forme værestederne.

Landsforeningen af VæreSteder

På initiativ fra Solstrålen gik 10 af de første væresteder sammen i et netværk, der i 1998 stiftede Landsforeningen af VæreSteder. Derved skabte værestederne et forum for udveksling af erfaringer, synspunkter og idéer. Foreningen blev en ramme for et fællesskab med en særlig identitet og kultur og også en fælles holdning til værestedernes udvikling. Den blev et rum, hvor man kan reflektere over og udvikle værestedernes praksis og metoder.

Værestedernes kultur, som har udviklet sig på dette grundlag, er bemærkelsesværdig, fordi den er tilstrækkelig åben og fleksibel til at kunne rumme mange forskellige typer af brugere i mange forskellige former for væresteder. Det viste sig hurtigt, at det ikke kun var gruppen af tidligere stofafhængige, som havde behov for fristeder på deres egne præmisser. Der kom hurtigt andre til, som uden problemer eller med få tilpasninger kunne benytte samme model.

I dag er der væresteder, som henvender sig til stoffri og aktive stofmisbrugere, til alkoholikere, hjemløse, psykisk syge, indvandrere og til prostituerede samt til andre grupper af udsatte. Det er også karakteristisk, at Landsforeningen kan rumme væresteder, som er tilknyttet de traditionelle og frivillige organisationer som f.eks. Kirkens Korshær og KFUM.

På værestederne er der mange forskellige konstellationer af ledere, medarbejdere og frivillige. Lokalerne og de fysiske rammer varierer meget fra værested til værested, ligesom der er stor forskel på, hvilke aktiviteter og andre tilbud, de enkelte væresteder byder på, men alle tilslutter sig Værestedstanken som grundlaget for deres arbejde.

At udvikle og udfolde værestedernes rolle over for brugerne er et meget ambitiøst projekt og en stor vedvarende opgave – og ambitionerne rækker endda endnu videre. Landsforeningen af VæreSteder har nemlig et skarpt blik for samspillet med verden uden for værestederne. Det er vigtigt, at arbejdet i værestederne og i Landsforeningen også kan spille en rolle for hele samfundets måde at forstå og forholde sig til udsatte, og dermed for udviklingen af samfundet som sådan. Udsathed, isolation og udstødelse skyldes ikke kun den enkelte, men er også et produkt af det samfund, som man bliver udsat i og isoleret fra.

Meningsfulde løsninger i arbejdet med socialt udsatte skal findes i et samspil med det omgivende samfund. Derfor har Landsforeningen af VæreSteder formuleret en vision, der ikke drejer sig om værestederne selv, men om hele det samfund, værestederne vil være med til at skabe. Visionen er klar: Et samfund, der ikke bare har plads til mangfoldighed, men mod til mangfoldighed. Et samfund, der tør forskelligheden og tør at rumme det, der er anderledes. Samtidig skal det være et samfund, hvor vi ikke bare ved festlige lejligheder taler om lige muligheder, men hvor den enkelte reelt har muligheder for et bedre liv.

Landsforeningens mission beskriver, hvordan de selv bidrager til denne udvikling. Først og fremmest skal LVS selv have modet til at tænke nyt og gå forrest, når det handler om at udvikle det samfund, som visionen beskriver. Det betyder også, at modet til at prøve nye løsninger og nye indfaldsvinkler til arbejdet, er nødvendigt.

LVS' VISION

Et samfund med mod til mangfoldighed og reelle muligheder for den enkelte til et bedre liv.

LVS' MISSION

- **LVS har mod til nytænkning og til at gå forrest.**
- **LVS styrker værestederne i at hjælpe den enkelte bruger.**
- **LVS arbejder engageret, professionelt og innovativt for at opnå og sikre reelle muligheder for værestederne og brugerne.**
- **LVS bygger på holdningerne i Værestedstanken.**

Udvikling og innovation

Landsforeningen af VæreSteder giver som noget helt centralt værestederne en stemme udadtil og fungerer dermed som en interesseorganisation, der giver en platform i samfundetsdebatten. Da LVS blev etableret, fik gruppen af udsatte for første gang mulighed for selv at formulere sig samlet i offentligheden og over for politikerne. Det giver en mulighed for at vise et andet billede af de udsatte, som ikke kun er de mærkater, mange bevidst eller ubevidst klæber på dem. Ofte opfattes udsatte som personer, der ikke kan eller ikke vil leve en "normal" tilværelse: Som kriminelle, håbløse tilfælde og passive ofre. Det er mærkater og stereotype opfattelser som disse, udsatte tit møder, og i mange tilfælde præger de også deres egen selvopfattelse.

Der er mekanismer, som hele tiden fastholder dette billede, og det gælder både for politikere, sagsbehandlere, medier, offentligheden, de frivillige sociale organisationer og socialt udsatte mennesker selv. Alle synes at bekræfte hinanden i billedet af udsatte som samfundets svage. Selvom det ikke nødvendigvis er bevidst, fastholder det mange udsatte i en passiv rolle, hvor de bliver utilpassede modtagere af overførselsindkomster og andre velfærdsydelse.

Værestederne yder et aktivt bidrag til at bryde med denne håbløshedskultur, der har tendens til at brede sig på hele det sociale område. Derfor er det så afgørende, at der er fokus på brugernes ressourcer og på samfundets mod til mangfoldighed. Det er i tråd med Værestedstanken og Landsforeningens vision og mission, at værestederne løbende arbejder med at udvide og udvikle mulighederne og aktiviteterne på værestederne: At de arbejder innovativt for at skabe reelle muligheder for den enkelte, som det hedder i visionen.

Kampagner som metode

De kampagner, som Landsforeningen af VæreSteder gennemfører, er et led i arbejdet med at skabe muligheder for den enkelte bruger, og de er også mere end det. I praksis er kampagnerne blevet en integreret del af udviklingsarbejdet med værestederne, som kommer i tilgift til LVS' mere direkte funktioner som fagligt netværk og kompetenceudviklende organisation.

Kampagnerne har to formål, som gensidigt understøtter hinanden. Det ene er at præsentere samfundet for udsatte i form af en mangfoldighed af mennesker med hver deres ressourcer – som forskellige individer, der kan engagere sig og udvikle sig, hvis de får mulighed for at gøre det på deres egne præmisser. Det andet formål er at motivere og aktivere brugerne.

Kampagnerne indeholder mange muligheder for at tage små skridt. De er tilbud til brugerne om at involvere sig i projekter og events, som ofte løber over en lang periode, hvor man arbejder hen imod et fælles mål. Det kræver aktivitet, kommunikation, koordinering og ansvar fra deltagerne. Kampagnerne sætter fokus på temaer, som kan indgå i væresteder-

nes arbejde med f.eks. sundhed, frugt, motion og kultur. Kampagnerne er også fællesskabs- og identitetskabende i kraft af, at de sætter en dagsorden, som værestederne og brugerne kan identificere sig med.

Det er karakteristisk for kampagnerne, at de ikke er enkeltstående projekter eller events uden opfølgning. Værestedsstrukturen og -involveringen sikrer, at de forankres og ofte bliver til permanente tilbud på værestederne. Et par eksempler er *Sejladsen med Haabet*, der førte til, at værestedsbrugerne organiserede sig i deres egen sammenslutning, SVID, og *Tour de Udsat*, der udmøntede sig i etableringen af Dansk Væresteds Idræt, som er blevet efterfulgt af *X-games* og *Udsatte Legene* (læs mere om disse og andre kampagner i boksen).

Udviklingsplaner

Fagligheden på værestederne udvikles helt konkret gennem uddannelse og kurser, som LVS er ansvarlige for – både for ledere, medarbejdere og frivillige – og det er centralt for hele tiden at skabe, vedligeholde og udvikle en fælles forståelse af fagligheden og de metode-mæssige tilgange på værestedsområdet.

LVS har to gange lanceret flerårige planer for værestedsområdets udvikling, og de fungerer som guidelines for aktiviteterne samtidig med, at de giver mulighed for at sætte og forfølge konkrete dagsordener. *Mønsterbryderplanen*, som dækker perioden 2006-2009, har udvalgt fem særlige indsatsområder og formulerede projektidéer. Hvis disse skal realiseres, forudsætter det finansiering ude fra, primært fra Velfærdsministeriet, men mange af projekterne har faktisk allerede opnået den nødvendige opbakning. Med planen om mønsterbrydere var LVS også med til at give et væsentligt indspark til den politiske dagsorden. Selvom LVS ikke nødvendigvis kan tage æren, er det slående, at der i Regeringens samlede plan for udviklingen på det sociale område, den såkaldte *Fælles Ansvar II*, som netop kom i 2006, er formuleringer, der er meget sammenfaldende med LVS' synspunkter. I forordet til *Fælles Ansvar II* lyder det:

”Målet er altså ikke alene at skabe bedre muligheder for selvforsørgelse. Lige så vigtigt er det at skabe bedre muligheder for at kunne indgå i et større fællesskab, der skaber struktur på hverdagen, udbygger det sociale netværk, giver mulighed for socialt samvær og fører til øget værdighed og selvrespekt hos den enkelte.”

I årene frem mod 2012 holder LVS fast i indsatsområderne fra *Mønsterbryderplanen*, dog med et særligt fokus på de små og mindrebedemlede væresteder. Med LVS' *Opkvalificeringsplan 2009-2012* vil man forsøge at give de små og mindrebedemlede væresteder del i det kvalitative og faglige løft, som man har oplevet på de mest progressive væresteder. Det handler om sundhedsfremme og forebyggelse, motion og idræt, brugerinddragelse og brugerindflydelse, opkvalificering af sociale kompetencer samt beskæftigelse og uddannelse.

Landsforeningen af Væresteders største kampagner

LVS er en projektorganisation, der løbende gennemfører kampagner, som kan være rettet mod værestederne, mod offentligheden eller begge dele. De mobiliserer både væresteder og brugere, som bliver involveret i projekter og forløb med sociale, personlige og/eller sundhedsmæssige aspekter. Foruden kampagnernes direkte formål tjener de også et andet formål – nemlig at vise et billede af udsatte som mennesker med ressourcer. Ofte bliver kampagnerne efterfølgende forankret i varige nyskabelser på værestedsområdet. Nogle af de større milepæle i LVS' kampagnehistorie er:

Haabet, 2002: En sejlads rundt i landet på en galease, som undervejs lagde til i seks byer, hvor der blev arrangeret høringer om udsattes situation. Udsatte fik for første gang en stemme og en synlighed, og de fik mulighed for selv at give deres mening til kende om samfundets tilbud.

Tour de Udsat, 2005: Et cykelløb for udsatte fra København til Vejle. Løbet krævede helt konkret en stor fysisk præstation af deltagerne. Fremmødet var stort, og mange gennemførte, og begge dele var en øjenåbner og en overraskelse i forhold til de forventninger, udsatte normalt mødes med. Det var også overraskende for mange af deltagerne selv. Arrangementet var en kæmpe koordinerings- og kampagneopgave og dermed også en udfordring for en lille organisation som Landsforeningen af Væresteder.

X-games 2008: Et landsdækkende idrætsstævne for udsatte, der foregik over fire sommerdage med et væld af idrætsgrene og aktiviteter. Endnu en kæmpe arrangementsmæssig udfordring, som krævede en udvidelse af kapaciteten i LVS (Idrætsorganisationen Dansk Væresteds Idræt, CIDVI) samt en stor opbakning fra og samarbejde med andre parter, herunder ikke mindst Odense Kommune, der lagde faciliteter til begivenheden. Det var endnu en synlig demonstration af mangfoldighed blandt værestedsbrugere og af de menneskelige ressourcer, de har.

Fra Udsat til Værdsat, 2008-9: En iværksætterkampagne og –konkurrence, hvor værestedsbrugere med egne iværksætteridéer får sparring af erfarne erhvervsledere. Det har en selvstændig betydning, at brugerne har anderledes perspektiver og oplevelser at arbejde ud fra end traditionelle iværksættere. Deltagerne bliver imidlertid først og fremmest mødt som iværksættere – fremfor som udsatte – og fokus er på deres idé og ressourcer. Projektet peger også på nye perspektiver i forhold til arbejdslivet ved at åbne andre og anderledes veje, som ikke er baseret på de stive 8.00 til 16.00-rammer.

Udsatte Legene 2009 (UL): Et internationalt idrætsstævne for udsatte i sommeren 2009.



DE SMÅ SKRIDTS METODE

”Sat i verden uden en forkromet plan og tilsyneladende uden nogen retning.” Sådan skriver Landsforeningen af VæreSteder beskedent om de første væresteder. Det er rigtigt, at de ikke har fulgt nogen autoriseret model for, hvordan man laver en social ordning. Fra starten var der ingen forudgående bruger- og behovsundersøgelser, ingen analyser, ingen forskning, ingen evidens. Alligevel er der med værestederne blevet skabt en levedygtig, robust og selvstændig social nyudvikling – en vellykket social innovation – og manglen på forskningsbaserede konklusioner er hverken et tilfælde eller et problem. For sådan må det nødvendigvis være, når man går ind på et helt nyt område uden forudgående erfaringer. Det er pionerernes opgave at tegne landkortet, når man bevæger sig ud i det ukendte terræn.

Metodeudvikling i socialt arbejde

Værestederne kunne ikke være opstået på nogen anden måde, og de er faktisk et fint eksempel på social innovation, som netop i disse år tiltrækker sig stor interesse blandt samfundsforskere. Social innovation er ved at blive anerkendt som en kilde til samfundsudvikling, der er lige så væsentligt som teknologisk innovation, og de historiske eksempler taler nærmest for sig selv: Andelsbevægelsen, sygekasser, børnehaver, kvindekrisecentre, mikrokredit, mødrehjælp osv. Et af de samfundsmæssige perspektiver ved værestederne er netop, at de kan tjene som et lærerigt eksempel på behovet for social innovation i dag. Det er der mere om i kapitlet om perspektiver for mennesker og samfund.

Når det drejer sig om værestedernes metodemæssige tilgang til arbejdet med socialt udsatte mennesker, er der fire ting, som er værd at bemærke.

- **For det første** er værestederne et eksempel på, hvordan man inddrager et helt nyt felt i det sociale arbejde. Før der fandtes væresteder, var der ingen tilbud om aktiviteter og samvær for tidligere stofafhængige eller aktive misbrugere, og der var heller ingen tilbud, som var skabt på brugerinitiativ og blev drevet med brugerinddragelse.
- **For det andet** var det nødvendigt for værestederne selv løbende at udvikle deres metode med udgangspunkt i nogle få grundlæggende idéer om brugerinddragelse, fristed, samvær, aktiviteter og muligheder. Der var ingen eksisterende modeller at trække på i dette arbejde på det sociale område.
- **For det tredje** har arbejdet med at udvikle værestedernes metode været meget bevidst og vedholdende, både på værestederne og i LVS-regi. Metoden er meget åben, og der er stor frivillighed og variation værestederne imellem. Metoden er tilpasset værestedernes opgavefelt, som er at støtte mennesker i den situation, de er i, og på deres helt egne betingelser. Det er en svær og kompleks opgave, og der er mere end én mulig løsning.
- **For det fjerde** er værestederne fleksible og tilpasningsdygtige på en lang række områder: I forhold til ledelses- og medarbejderkompetencer, i forhold til det omgivende lokalsamfund og i forhold til brugergrupper. Det betyder også, at de er i stand til løbende at tilpasse sig skiftende betingelser, problemstillinger og behov i brugergruppen eller i kommunens og myndighedernes politiske målsætninger.

Definition af metodisk socialt arbejde

Formålstjenligt: Arbejdet skal indeholde overvejelser omkring indsatsens formål samt redskabernes formålstjenlighed.

Planlagt: Arbejdet skal indeholde en plan for, hvorledes og med hvilke midler det ønskede mål skal opnås.

Systematisk: Arbejdet skal foregå så systematisk, at metoderne kan reproducere af andre og af socialarbejderen selv.

Verbaliseret: Socialarbejderen skal være i stand til at sætte ord på det, vedkommende gør.

Kilde: Thorsager m. fl.: *Metoder i socialt arbejde*, SFI, 2007.

De små skridts metode indebærer i bund og grund, at værestedernes tilgang til de enkelte brugere er personlig, individuel og fri for kategorisering, krav og målsætninger. Værestederne arbejder metodisk med at udvikle deres miljø, deres aktiviteter og deres brugerindflydelse. Samtidig opkvalificerer medarbejderne sig fagligt omkring brugernes problemstillinger, ligesom de arbejder målrettet med at skabe kontakter og bygge bro mellem værestederne, andre aktører på det sociale område og det omgivende samfund.

Interessen for metoder i det sociale arbejde bliver i disse år i høj grad drevet af et fokus på effektivitet og dokumentation med henblik på at sikre evidens. På den baggrund har SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (tidligere Socialforskningsinstituttet) lavet en undersøgelse af metoder i socialt arbejde, og de kom frem til fire kriterier, som skal være opfyldt, før man kan tale om en metode i det sociale arbejde: Det skal være formålstjenligt, planlagt, systematisk og verbaliseret (se også boksen på modsatte side).

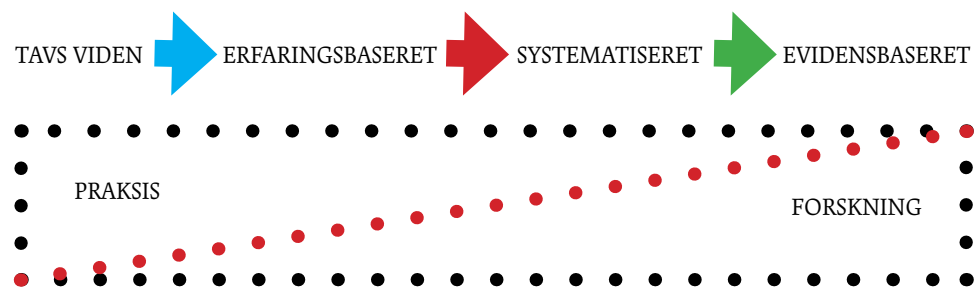
Disse kriterier er alle til stede i værestedernes tilgang og praksis. Det formålstjenlige er formuleret i Værestedstanken. Arbejdet planlægges løbende på hvert værested, og det foregår systematisk – dvs. med bevidst rum for den nødvendige variation. Verbaliseringen af arbejdet er en løbende proces, som både sker på hvert enkelt værested og ikke mindst i det netværk af væresteder, som Landsforeningen af Væresteder udgør.

Det er interessant at bemærke, at værestedernes metode faktisk er bredere end det, der ligger i SFI's metodedefinition. Definitionen vedrører det tosidede forhold mellem en socialarbejder og en klient, og sådanne tosidede kontakter udgør kun en mindre del af værestedernes arbejde og tilgang. På værestederne er kontakten aldrig formaliseret, sådan som et klientforhold er det i det meste af det sociale arbejde, der foregår gennem institutioner, visitering og sagsbehandling. Værestedernes indsats er i højere grad rettet mod at skabe et miljø, hvor brugeren kan udvikle mangesidede kontakter og relationer. Relationer til personalet er vigtige, men relationer til andre brugere og til værestedet som helhed er ofte mindst lige så vigtige. Det er frirummet og miljøet, som giver brugerne adgang til den sociale træning, der er kernen i værestedernes metode, og det er brugernes egen motivation til at indgå i disse relationer, der er grundlaget. Det er også det, der gør de små skridt mulige.

Vidensudvikling

Enhver ordentlig metode bygger på en teori og en viden om sammenhængen mellem mål og midler, og der er forskel på, hvilken type af viden, der er grundlaget for ens arbejde. Socialt arbejde, som foregår ud fra få overordnede retningslinjer og inden for et nyt felt, vil som regel have et stort element af tavs viden. Lederes, medarbejderes og frivilliges personlige erfaringer vil spille ind, og det samme vil de personlige relationer, der udvikler sig mellem ansatte og brugere samt mellem brugerne indbyrdes. Denne måde at arbejde på står i kontrast til traditionelle og efterprøvede måder, hvor etablerede forsknings- og uddannelsesinstitutioner vil hælde mod at være evidensbaseret.¹ Figuren på næste side giver en stilistisk fremstilling af de forskellige vidensformer.

Vidensformer



Kilde: Johnsson og Svensson: *Theory in social work -/some reflections on understanding and explaining interventions*. 2005. Her gengivet fra Thorsager m. fl.: *Metoder i socialt arbejde*, SFI.

Hvis værestederne skal bevæge deres praksis fra tavs viden til mere erfaringsbaseret, systematiseret og evidensbaseret viden, er faglig udvikling nødvendigt, men man skal ikke nødvendigvis forvente, at værestedsområdet nogensinde når den forsknings- og evidensbaserede idealsituation. For det første er det mennesker, man arbejder med.

[...] vores viden om, hvordan mennesker fungerer og kan forandres, vil altid være ufuldstændig. I forhold til metodisk socialt arbejde betyder det, at socialarbejderen opererer ud fra en ufuldstændig viden om, hvordan de ønskede resultater opnås.²

Nogle forskere på det sociale område taler om "tamme" og "vilde" problemer, hvor de "tamme" problemer har én bedste løsning, mens de "vilde" problemer er svære at definere entydige løsninger på.³ På værestedsområdet er mange af problemerne "vilde" i denne forstand. Det betyder, for det andet, at den enkelte bruger ofte har mere end én problemstilling, og det kan f.eks. være misbrug, blandingsmisbrug, psykisk sygdom, manglende netværk og hjemløshed. Når problemerne er så komplekse og griber ind i hinanden, kan de heller ikke løses ved, at man isolerer dem i hver deres kasse. Nogle gange ligger nøglen til at løse et problem i at mindske et andet, og/eller det ligger i den langsomme proces, det er at opbygge netværk, sociale kompetencer og personlig motivation. Værestedernes medarbejdere skal være i stand til at manøvrere i et miljø, der er præget af brugere med "vilde"

problemer samtidig med, at brugergruppen er blandet og skiftende. Et værested kan minde om en banegård, og der kan være rigtig høje energier i sving.

Når værestedsområdet ikke nødvendigvis udvikler sig hen imod den forskningsbaserede vidensform, skyldes det for det tredje, at verden er dynamisk, og at både samfundet og værestedsbrugerne ændrer sig. Konsekvensen er, at værestederne altid vil være delvis uden erfaringer. Geoff Mulgan, en af de absolutte pionerer inden for social innovation, påpeger, at på felter, hvor der er meget ukendt i forhold til kendt stof, skabes viden bedst ved eksperimenter og innovation kombineret med hurtig læring. Ofte vil aktører i en armslængde fra det etablerede system være bedst til at organisere såkaldte lærende "communities."⁴ Det er præcis det, LVS gør.

Mangfoldighed kræver tværgående tilgang

Selve den mangfoldighed, der præger værestederne har tvunget dem til at udvikle en tilgang, der fokuserer på det fælles. De har sat fokus på de faktorer, der går på tværs og forener de mange forskellige brugertyper med deres vidt forskellige sociale problemer og former for udsathed. Det betyder, at brugerindflydelsen og mødet med mennesket frem for problemet helt naturligt kommer i første række, når det handler om værestedernes metodeudvikling. På de enkelte væresteder kan man derudover arbejde mere målrettet i forhold til f.eks. psykisk syge eller metadonbrugere – ikke i form af behandling, men mere i form af viden, vejledning og etablering af kontakt til det etablerede systems tilbud på det givne område.

Værestedets egen metode skaber og udvikler relationer til det enkelte menneske i det miljø, som værestedet og dets brugere udgør. Tilgangen går derfor også på tværs i forhold til systemet og dets opbygning i funktionsorienterede "siloeer," der hver især tager sig af en enkelt side af brugernes behov.

De små skridts metode er en ny form for faglighed, og det er ikke en, der dominerer på det sociale område, hvor det snarere er den sundhedsfaglige tilgang – en tilgang, der observerer symptomer, stiller diagnoser, ordinerer behandling og baserer sig på evidens. Denne tilgang har haft betydelig succes på sundhedsområdet, hvor det er meget synligt, når den lykkes, og også meget synligt, når den formår at udvikle nye måder at bekæmpe sygdomme på. Derfor har denne tilgang, bevidst eller ubevidst, dannet skole for mange andre områder og discipliner, hvor både politikere og eksperter dyrker den som en mulig tilgang til at løse problemer på mange af samfundets områder. Den sundhedsfaglige tilgang eller model virker dog bedst på afgrænsede, isolerede problemer, hvor der findes et enkelt middel. Så snart problemerne bliver mere komplekse, og der ikke er identificeret eller kan findes nogen enkelt løsning, er den langt mindre effektiv. Forsøger man at reducere kompleksiteten ved på den ene eller anden måde at "skære igennem," risikerer man at forværre problemerne. På værestedernes område ses der en del eksempler på det: Det kan f.eks. være ensidigt fokus på arbejdsmarkedsparethed, hjemløshed eller stoffrihed. Det betyder imidlertid ikke, at man ikke skal benytte sig af en sådan tilgang i den sociale indsats, men det betyder, at der også er brug for andre tilgange.

De små skridts metode: Hvad, hvorfor og hvordan

Værestederne har udviklet en metode til at arbejde med mennesker og udviklingsprocesser, som giver mening både for socialt udsatte mennesker og de mennesker, der arbejder med socialt udsatte. Den hedder de små skridts metode og henviser til de skridt, som den enkelte udsatte tager i dagligdagen for at komme videre i sit eget liv.

Hvad. Metoden bygger på en tilgang, der er holistisk, personlig, individuel og fri for diagnosticering og kategorisering. De små skridts metode er et opgør med den ensidige fokusering på de store skridt i det etablerede sociale og politiske system. Store skridt fra stofafhængig til stoffri, fra arbejdsløs til aktivering og job eller fra hjemløs til fast bolig. Store skridt kommer ikke af sig selv, og en vellykket social indsats må have blik for det vedvarende og komplicerede arbejde med at skabe små skridt, som er en forudsætning for større forandringer. Det kan være små skridt i form af at tage et bad, få vasket sit tøj, spise mad, sige hej og farvel, at blive set og anerkendt og at opleve respekt. Eller at deltage i fællesaktiviteter som f.eks. at dække bord, lave mad, tage med på tur, være på værksted, hjælpe andre, spille et spil, være med i en fodboldkamp og snakke om dagens avishistorier. Værestedet giver mulighed for aktiviteter, samvær og udvikling af sociale relationer, som til sammen eller hver for sig kan tænde lysten og motivationen hos mennesker, der har mange negative erfaringer.

De små skridt er de mange og ofte næsten umærkelige udviklinger, som foregår blandt socialt udsatte mennesker, der bruger et værested. De små skridts metode er resultatet af processer, der sker i den enkelte, når de får lov at være sig selv. Det giver dem chancen for at komme til sig selv og at blive sig selv.

Hvorfor. Formålet med de små skridts metode er at gøre dagen i dag bedre for socialt udsatte mennesker – og dermed er håbet, at i morgen også bliver bedre end i går. Personalet på værestederne er først og fremmest tilstede og nærværende i relationerne i nuet.

Hvordan. Værestederne arbejder med at skabe forudsætningerne for, at udsatte mennesker tager små skridt. Der er minimum fire elementer, som er nødvendige for, at det kan lykkes.

1. **Fristed.** Værestedet er et fristed fra gaden og systemet. Det er et rum og en ramme, hvor udsatte mennesker kan skabe de relationer, der er udgangspunktet for at tage små skridt.
2. **Nærvær og integritet.** Personalet er nærværende og har integritet. De møder brugere der, hvor de er, og behandler dem med respekt. Al kommunikation er ligefrem og ærlig.
3. **Helhedsorientering.** Fagligheden på værestederne er en helhedsorientering. Udsathed er ikke en diagnose, og personalet ser det hele menneske i hver enkelt.
4. **Involvering.** Værestedsbrugere inddrages og involveres og har indflydelse på indretning, regler og aktiviteter. De er med til at skabe en kultur, hvor man omgås med respekt, tager hensyn og anerkender hinanden som mennesker.

Små skridt, der fører videre

De små skridt, som den enkelte bruger på et værested tager, kan være så små, at de er svære at se for en udenforstående. Det vigtige er, at de er der, og at de – uanset hvor små de er – bliver set på værestederne. Det sker endda, at et lille skridt ikke en gang ses på værestedet, for brugerne går videre, når de er parate. De små skridt er en forudsætning for håb og lyst til forandring.

Blandt mange af de øvrige aktører på det sociale område er det de store og synlige skridt, der er i høj kurs. Det hænger sammen med, at det sociale landskab, som værestederne og deres brugere befinder sig i, er præget af specialister. Misbrugscentre fokuserer på afvæning og skadesreduktion. Socialforvaltningen og arbejdsmarkedsforvaltningen fokuserer på matchgrupper og arbejdsmarkedstilknytning. Psykiatrien fokuserer på det mentale helbred. Alle kategoriserer og diagnosticerer de brugere og afklarer målsætninger, ordinerer behandlinger og tilrettelægger handleplaner. De resultater, der tæller, er de store og synlige skridt som f.eks. stoffrihed og arbejdsmarkedstilknytning, og ethvert fremskridt måles i forhold til de ønskede målsætninger. Alle de øvrige aktører på området arbejder ud fra lovgivningen og hver deres faglighed, og det sker alt for ofte uden at tage helhedshensyn – og i øvrigt alt for ofte uden, at de koordinerer indsatsen med hinanden. På misbrugsområdet har psykiatrien og kommunerne f.eks. et notorisk dårligt samarbejde, og der mangler stadig en samlet indsats til brugerne, når de kommer tilbage fra behandling.⁵

Værestederne står for en helhedstilgang. Deres fokus er på mennesket og ikke på problemet eller diagnosen. De opstiller ikke mål for forandring, men tilbyder muligheder og støtte, som stimulerer lysten til forandring for den enkelte, og de arbejder på at bygge bro mellem instanser på området med udgangspunkt i brugernes behov.

Ifølge Værestedstanken skal værestedet være et fristed med muligheder. Et væksthus, hvor indholdet og smaværet i hverdagen er meningsfuldt, og hvor brugeren kan etablere personlige netværk og udvikle sociale og andre færdigheder. Værestedet er et åbent og rummeligt sted, hvor man bliver inddraget og også har indflydelse på brugergruppens sammensætning og aktiviteter.



De små skridts metode uddybes i de følgende kapitler under overskrifterne:

- **Et sted at komme til ...**
- **Et sted at være ...**
- **Et sted at arbejde ...**
- **Ikke et sted at blive ...**





ET STED AT KOMME TIL ...



Najib Haddar, daglig leder, og Emine Ayyildizoglu Haddar, frivilligkoordinator, Muhabet

– Der, hvor jeg kommer fra, er vi alle sammen gæster i verden, fortæller Emine, der sammen med sin mand – og for egne midler – skabte værestedet Muhabet for fem et halvt år siden. På Muhabet er de, sammen med de i alt 60 frivillige, værter for de cirka 40 daglige gæster. Emine fortæller også, at der ikke er penge mellem værter og gæster, og at det er en måde at ligestille folk på.

Jeg er kommet på besøg en fredag lidt over kl. 12.00. Der står morgenmad på bordet, og jeg får straks serveret et glas tyrkisk the. Gæsterne kommer og går, og alle bliver mødt med en varm hilsen og får et par ord med på vejen.

– Det er kernen i vores samvær, at man bliver set og hørt. Mange af vores gæster bor jo alene, siger Emine.

En italiensk mamma siger om Emine og Najib, at de er engle i hendes liv, en ældre irakisk herre fortæller mig om hans syv børn, der er spredt ud over verden, og han siger: "This is Muhabet, Muhabet loves you." Det er også det indtryk, jeg får, og der er heller ikke tvivl om, at gæsterne elsker at komme der. En smuk kvinde har taget turen helt fra Gladsaxe til Vesterbro med en stor gryde marokkansk suppe, som jeg ærgres mig over, at jeg ikke når at smage ved den daglige frokost fra kl. 14-15.00.

Hvad driver dig i dit arbejde?, spørger jeg Najib, og han svarer, at han ikke kan lade være med hver eneste dag at vise, at det godt kan lade sig gøre at lave et stykke menneskeligt arbejde, der virkelig gør en forskel.

– Intet hospital for psykisk syge kan tilbyde det, vi kan. Hvorfor ikke? Fordi det kræver en mental og kulturel forandring, svarer han på sit eget gode spørgsmål.

Hvad betyder de små skridts metode for dig?

– Se nu ham der f.eks., siger han og peger diskret på en midaldrende mand. Han er kommet hver dag i to år uden at sige noget som helst. Han har spist og er gået igen. Nu sidder han og spiller backgammon og hygger sig. Det er et eksempel på filosofien i vores arbejde: For det, vi gør, kan ikke lade sig gøre på en dag.

MUHABET HAR GÆSTER FRA I ALT 39 LANDE : BL.A. TYRKERE, KURDERE, PAKISTANERE, MAROKKANERE, INDERE, ITALIENERE, AMERIKANERE, SVENSKERE OG ALBANERE. EN EFTERMIDDAG OM UGEN ER DET 'KVINDE-DAG' I MUHABET FOR AT TILGODESE DE FEM KVINDER, DER ELLERS IKKE VILLE KOMME. DE FLESTE GÆSTER ER MELLEM 30 OG 50 ÅR, MEN OGSÅ BÅDE 16-ÅRIGE OG 88-ÅRIGE FINDER HJERTERUM I MUHABETS HYGGECAFÉMILJØ.

ET STED AT KOMME TIL

Et værested er mere end et sted med en lav dørtærskel, hvor der tilbydes elementære ting som omsorg, varme og samvær samt et måltid mad, en kop kaffe og et bad. Det arbejde, der udføres på værestederne, har både en høj kvalitet og er udviklingsorienteret – og så bygger det selvfølgelig på Værestedstanken.

Et af de vigtigste opgør, værestederne tager i det daglige, er opgøret med de udsattes egne forestillinger om, at det er stigmatiserende at komme på et værested: At det er ensbetydende med, at man har nået bunden og tabt den sidste selvrespekt. Det er en udbredt forestilling, der til dels – uanset om det er retfærdigt eller ej – er næret af de traditionelle lavtærskeltilbud. Denne forestilling har ofte været den første og i mange tilfælde også den største barriere for at komme i kontakt med socialt udsatte. Det er uhyre vigtigt for værestederne at stå for et andet perspektiv og image end det passive billede af et cafeteria for udsatte. Måden at gøre det på er at skabe væresteder med muligheder, aktiviteter og udvikling. Det er jo sådan, at hvis man ikke har mulighed for andet end at sidde og hænge, så sidder man og hænger. Og værestedet, dets ry og dets brugeres selvrespekt hænger også. Man kan godt sidde og hænge på et værested, hvis det er det, man har brug for, men man får – som det er udtrykt i Værestedstanken – ikke lov at gå i hundene i ubemærkedhed.

Niveauet for tilbud og aktiviteter er meget forskelligt fra værested til værested, og det er fordi der er brug for denne forskellighed for at dække brugernes forskellige behov. Nogle brugere har brug for den helt basale omsorg. De samme brugere kan på et senere tidspunkt, eventuelt efter indledt behandling, have brug for mere udviklende tilbud og aktiviteter. Der skal være væresteder til alle typer af behov, og dermed er værestederne også med til at skabe en sammenhæng i tilbuddene, som der ellers ikke er i det sociale system.

fortsættes på side 38



Typen af væresteder

Et værested er mange ting, og der er stor variation i værestederne alt efter lokale forhold, aktiviteter, økonomi og personale. Den enkeltfaktor, der har størst betydning for det enkelte væresteds karakter, er, hvilken brugergruppe, værestedet primært henvender sig til. Blandt de godt 100 medlemmer af Landsforeningen af VæreSteder findes der væresteder, som ifølge deres egne angivelser henvender sig til bl.a. disse typer af brugere:

- Aktive stofmisbrugere
- Tidligere stofmisbrugere
- Metadonbrugere
- Blandet brugergruppe
- Mænd i krise
- Hjemløse
- Alle med behov for kontakt
- Sindslidende
- Prostituerede
- Psykisk syge med indvandrerbaggrund

De tilbud, det enkelte værested giver brugerne, afgør også hvilken brugersammensætning, værestedet har. Aktive stofmisbrugere har typisk mest brug for et fristed med basal omsorg og dækning af fysiske behov som et bad og noget mad og varme. Måske har de også brug for læge- eller sygeplejerskehjælp, og værestedet kan da være en sluse i forhold til misbrugsbehandling. Tidligere misbrugere har typisk brug for socialt samvær og støtte til personlig udvikling, motivation og rådgivning i forhold til uddannelse og jobmuligheder. LVS har defineret fire funktionsområder for værestederne:

#1. Værestedet som socialt rum og "ikke bare en bænk med tag." Nøgleord for denne funktion er kontakt, samvær, samtale, fællesskab, indflydelse og ansvar, familiesubstitut, netværk og at blive set, hørt og anerkendt.


#2. Værestedet, der dækker basale behov. Med denne funktion opfylder værestedet behov, som de fleste mennesker får opfyldt i hjemmet. Det drejer sig om mad, tøjvask, bad, søvn, ly og læ og rekreation, og også om sundhed, medicin, tand- og hårpleje.

#3. Værestedet som kontaktsted og brobygger med en "lav dørtærskel." Værestedet er en vej ud af marginalisering og isolation og en indgang til det sociale rum. Alle med behov er velkomne, og der skabes både kontakt til ligestillede og til andre, der kan vise vej - som f.eks. kontakt til undervisning, sport og beskæftigelse, til forvaltninger, sundhedsvæsen, be-

handling og politi, blandt andet ved at udføre en bisidder-funktion. Værestedet er brobygger mellem lokalsamfundet og brugerne og formidler viden om brugerne til omverdenen og omvendt.

#4. Værestedet som væksthus. Denne funktion er en nøglefunktion for værestederne, fordi personlig udvikling og forandring – personlig vækst – skal være mulig. Ifølge værestederne bliver den kun mulig, hvis den ikke bliver krævet, forventet, dikteret eller prædikeret. Motivationen skal komme fra brugerne selv, som så kan få rådgivning og tilbud. Der er mulighed for at deltage i løsningen af praktiske brugeropgaver ud fra ens egne forudsætninger og ikke mindst kan man medvirke i brugerdemokrati og opnå indflydelse og ansvar. Når værestedet er et væksthus fungerer det kort sagt som et eksperimentarium for den enkelte.

Kilde: *Mulighedernes værested*, www.vaeresteder.dk



Det er frivilligt at komme på værestederne. Man bliver ikke henvist fra behandlingssystemet, og der er ingen registrering af brugere. Sammensætningen af brugergruppen på et værested styres uformelt, og retten til at praktisere det uformelt er fastslået i Værestedstanken som et af de elementer, brugerne har indflydelse på. Man kunne forestille sig, at det var et emne, der kunne give konflikter på værestederne – f.eks. hvis en bestemt gruppe eller klike dominerede – men i praksis er det uhyre sjældent, at det sker. Styringen foregår lokalt og er tilpasset efter forholdene og holdningerne hos brugere, medarbejdere og ledelse på det enkelte værested.

Den menneskeforståelse, der kendetegner værestederne

Mona Adamsen, leder på Værestedet Kontakten (og citeret på side 62), siger, at hun ikke kan bruge en diagnose til noget. Det er et typisk udtryk for værestedernes menneskeforståelse, som er baseret på grundlæggende værdier om menneskelig værdighed, stolthed, respekt og selvrespekt. På et værested er man ikke en diagnose, men et menneske. Man er ikke et socialt eller psykologisk tilfælde med det ene eller andet problem. Man indgår på lige fod og med lige værdighed, og man bliver anerkendt for de særlige ressourcer, man har. Man får også mulighed for at udfolde dem og måske opdage ressourcer, man ikke troede, man havde.

”Som jeg ser det, ligger den største risiko i at undervurdere brugerne og derved frarøve dem de muligheder for at skabe sig en bedre tilværelse, som de rent faktisk har.” Cliff Kaltoft i *10 år med LVS*.

Man bliver set og hørt på værestederne, og man bliver ikke mødt med krav og målsætninger. Derimod får man et tilbud om et sted at være – og om at være med. Succeskriteriet er lysten til forandring. Den er det første lille skridt, og hvis man kan tage det, kan man også tage flere små skridt, så længe det foregår i ens eget tempo.

Cykkelløbet *Tour de Udsat* i 2005 blev for mange en anledning til at tage små skridt, og som en deltager sagde:

Det fanger øjeblikkeligt min interesse, og jeg siger ”ja” fra dag et. Som ny clean kan træningen og løbet hjælpe mig til at fokusere på sammenhængen mellem det fysiske og det psykiske. Udfordringen og fællesskabet omkring en stor oplevelse kan kun hjælpe mig til at få det bedre. Jeg vil også gerne være med til at flytte holdninger blandt såkaldt almindelige mennesker, som ofte tror, at misbrugere og eksmisbrugere kun er stakler. Vi har masser af ressourcer og gå-på-mod.⁶

I en undersøgelse af et metadonprojekt hedder det bl.a. om værestederne:

Mange stofmisbrugere er fra det omgivende samfund vant til en høj grad af stigmatisering. Brugere af projekterne har fortalt, at de her for første gang i lang

tid bliver behandlet respektfuldt samt opfattet som hele personer, dvs. at ikke-stofrelaterede egenskaber og identiteter også bliver tillagt værdi. Som en bruger udtalte: ”Jeg kan godt lide, man føler sig velkommen. Fordi det er ikke mange steder, man føler sig velkommen. Og det tror da pokker, hvem fanden vil have sådan en gammel junkie ind. Man føler, der er sgu nogen, der vil hjælpe en alligevel. Det at folk kan se én, man er ikke usynlig. Det er dejligt. Alle vil godt ses, ik’? Og det er lang tid siden, at man har følt, at man er blevet set.”⁷

Den organisering, der kendetegner værestederne

Væresteder kan være kommunale tilbud, selvejende institutioner og tilknyttet f.eks. Kirkens Korshær, KFUM, KFUK, IOGT eller andre organisationer. De har en leder, og de har en eller flere ansatte og frivillige medarbejdere. Desuden er brugerindflydelsen et vigtigt organiseringsprincip. Nogle væresteder er store med 60 eller flere ansatte og frivillige, mens andre er ganske små med kun en leder.

Det væsentligste fællestræk ved værestedernes organisering er brugerindflydelsen, og det er ikke kun den formelle brugerindflydelse. Andre typer af institutioner på det sociale område har også brugerindflydelse som f.eks. forsorgshjem, der har lovpligtige brugerråd i form af nærudvalg, som har slået sig sammen i SAND (Sammenslutningen af Nærudvalg i Danmark). På værestederne er det snarere metodefriheden i forhold til brugerindflydelsen, der er særlig. De er ikke bundet af en bestemt form for demokratisk institution, men arbejder ad hoc og situationsbestemt med indflydelsen.

Den vigtigste form for brugerindflydelse er ofte den uformelle, som ikke er organiseret i et råd eller en bestyrelse. Det skal man være opmærksom på, fordi overfokusering på den formaliserede indflydelse risikerer at udstille fraværet af reel indflydelse. Samtidig oplever personalet i en sådan situation, at det er frustrerende, at man ikke er i stand til at have velfungerende brugerråd. Den uformelle brugerindflydelse stiller større krav til personalet, men er på sin vis indbegrebet af de små skridts metode. At man er i stand til i situationen at medtænke brugerens behov for at opbygge ansvarlighed og handlekapacitet i stedet for at løse problemerne for ham eller hende.

Værestederne er forskellige, og derfor er der heller ingen entydig model for, hvordan brugerindflydelsen skal organiseres og fungere. Den er løbende til debat, og både de enkelte væresteder og Landsforeningen af Væresteder arbejder løbende med det. Det sker ikke uden bøvl og besvær, men det er en helt essentiel del af værestedernes metode, at det virkelig skal være brugernes helt basale ønske om et fællesskab og et sted at være, der mere end noget andet skal forme værestederne.

Det er meget betegnende for værestederne og deres evne til at mobilisere og udvikle deres brugeres ressourcer, at brugerne faktisk har organiseret sig på landsplan i Sammenslutningen af Værestedsbrugere I Danmark (SVID). Herved har de fået et talerør for deres interesser og et forum for deres egen dialog, som bl.a. har resulteret i udarbejdelsen af en

såkaldt "skitseblok" med titlen *Indflydelse... ja tak! Men hvordan?* Den giver praktiske råd om, hvordan man kan arbejde med brugerindflydelse på det enkelte værested.⁸

Det er vigtigt at forstå, at brugerindflydelse på værestederne ikke bare er et særligt tilbud på linie med morgenkaffe, mentorordning, idrætsklub eller noget fjerde, men at brugerindflydelse (også) er et middel til at stimulere og støtte de små skridt. Når Benny tirsdag morgen lancerer en god idé til en aktivitet, han gerne vil have på værestedet, så er der i hvert fald to mulige udfald: Enten får han umiddelbar anerkendelse for sin idé og hjælp til at komme videre med den, eller også får han at vide, at han skal bringe sin i øvrigt rigtig gode idé op næste fredag, hvor der er møde i brugerrådet. Hvis hans idé kan bære, og Benny selv kan bidrage til at realisere den, så er det et eksempel på, hvordan de små skridts metode fungerer i praksis. Samtidig har Benny også fået indflydelse på aktiviteterne på værestedet.

Selvjustits og ansvar

Brugerindflydelsen betyder, at rammer og regler kan være til debat. Til gengæld er der netop rammer og regler, og de er et afgørende led i værestedets rolle som vækstrum og socialt træningslokale. Livet som udsat indebærer hyppigt store og små konflikter med gældende lovgivning, og nogle værestedsbrugere har mange erfaringer med både politi, retssystem og gadens lov. Værestederne er fristeder, men det betyder selvsagt ikke, at gældende lovgivning er sat ud af kraft, og værestedets egne regler omfatter blandt andet fravær af vold, kriminalitet, alkohol og stoffer. Er værestedet målrettet tidligere misbrugere, kan der være krav om, at brugerne er clean.

Der er desuden en klar norm om en ordentlig omgangstone. Der er ikke løftede pegefingre, men andre skal respekteres, og stedets regler skal overholdes. Regler og normer sikrer, at værestedet kan fungere, og der er jo ikke nogen andre formelle krav om kontrol, registrering eller journalisering af brugere. Normer og regler er også med til at give brugerne et grundlag for at udvikle selvjustits og ansvar, og sådan har altid været på værestederne. Det var f.eks. meget klart for Center for Rusmiddelforskning, der i en undersøgelse af værestederne, har følgende observation:

Påfaldende mange brugere og medarbejdere taler om, at selvjustits blandt brugerne er med til at gøre værestederne til frirum for brugerne. Inden for rammerne af værestedet sættes brugerne generelt i stand til at overholde reglerne. Dette bunder ikke mindst i deres egen interesse i at holde ro på og omkring stedet, og betydningen af at have et godt forhold til medarbejderne. At komme på værestedet har en regulerende og præventiv effekt på brugernes adfærd. De mener, at deres kriminelle adfærd reduceres, og at deres stoftrang og ensomhed afhjælpes.⁹

Værestederne bestræber sig meget bevidst på at skabe fælles normer og regler på det enkelte værested, som brugerne selv er med til at håndhæve og løbende udvikle på en måde,

Brugere om brugerindflydelse "Skitseblokken"

Som brugere af landets væresteder for socialt udsatte ved vi bedre end nogen andre, at værestedet er et vigtigt helle og en god mulighed for at opnå et socialt tilhørsforhold til andre mennesker. For nogle af os er værestedet vores dagligstue, ja nærmest vores hjem.

Det siger sig selv, at lige som vi gerne vil have indflydelse på vore egne liv, så vil vi også gerne have et ord at skulle have sagt, når vi snakker om hverdagen på vores værested. Lige som alle andre i det danske samfund har også vi en drøm om at tage del i samfundets demokratiske processer – de processer, som vi på mange måder og i mange år har følt os sat udenfor. Vi tror på, at det at arbejde med at opnå indflydelse på hverdagen i værestedet er en god øvelse i at tage ansvar ikke bare for eget liv, men også for fællesskabets liv.

Kilde: SVID – Sammenslutningen af Værestedsbrugere i Danmark: *"Indflydelse... ja tak! Men hvordan?"*

som giver mening for brugerne selv. Det kan være et første lille skridt for rammerne og fællesskabet på et værested, at gruppen af brugere udvikler normer omkring tilsyneladende normale gruppesituationer. Der er eksempler på væresteder, hvor der i begyndelsen er opstået fuldstændigt kaos, hvis man f.eks. lavede et tag-selv-bord. Efterhånden som regler og adfærd bliver diskuteret og aftalt, udvikler der sig en kultur, hvor man tager hensyn, nøjes med at tage moderate portioner, lader hinanden komme til osv. – en kultur, som gamle brugere videregiver til nye.

De fysiske rammer

Den store mangfoldighed i værestedernes størrelse, målgrupper og aktiviteter går naturligvis igen i deres fysiske rammer og indretning. De er i reglen indrettet i eksisterende bygninger, som mere eller mindre tilfældigt har været til rådighed i lokalområdet. De har ikke de store budgetter at bruge på indretning, men de har brugernes, de frivilliges og medarbejdernes kreativitet, og ikke mindst har de friheden til selv at bestemme.

Hele processen omkring indretning og istandsættelse er en tilegnelsesproces, hvorigennem brugerne tager stedet i besiddelse og investerer sig selv i deres sted. Gennemgår man sådan en proces, vil den første generation af værestedsbrugere føle et særligt tilhørsforhold og dermed ansvarlighed for stedet. Istandsættelsen bliver på denne måde tænkt som en mulighed for brugerne frem for, at man serverer stedet for dem. Mange har oplevet det som en stor værdi, at de har kunnet give noget til fællesskabet, og at de er blevet knyttet til stedet og hinanden gennem konkrete arbejdsopgaver. Det er også med sådanne udfordringer, at menneskers særlige talenter får mulighed for at udfolde sig. Er man ferm med en murerske eller en pensel, så har man her muligheden for at bruge og vise det.

Modsat mange psykiatriske væresteder, der har gode tilbud om værksteder, er værestederne for nuværende og tidligere stofafhængige ofte bygget op som et cafétilbud – eventuelt med et computerrum, et billardbord og lignende.

Nogle væresteder har et meget begrænset antal kvadratmeter, mens andre er meget store. Nogle er slidte barakker, mens andre er velholdte lejligheder på byens centrale strøg. Nogle er nedlagte butikslokaler med store glaspartier, mens andre er historiske bygninger. Nogle lægger vægt på nye møbler, fordi erfaringen tilsiger, at dem passer brugerne bedre på, mens andre sværger til genbrug og gaver fra lokale sponsorer. På nogle væresteder prydes væggene af brugernes egne kreationer, mens der andre steder er billeder fra fester og aktiviteter, som er samlet i skifterammer. Opslagstavlen er gennemgående, og her findes madplaner, husregler, plakater og opslag om aktiviteter. Madplanen siges i øvrigt at være det absolut mest læste opslag på værestederne.

Der er uendelig variation i indretningen, men det gennemgående og det helt afgørende er, at indretningen afspejler brugernes og personalets egne valg, og at de selv tillægger den en betydning for stedet – deres sted. På et værested har man f.eks. en speciel knagerække til kaffekopper, og hvis man har overskud og lyst til det, kan man købe en kop kaffe til en

anden bruger ved at betale for den og hænge en kop op på knagerækken. Brugere, der ikke har nogen penge, kan så tage en kop fra knagen og skænke sig en kop kaffe, som er betalt.

Værestederne er på mange måder brugernes hjem, deres dagligstue, og altså rammen om "fællesskabsfamilien." Værestederne er ikke institutioner, og derfor er det brugerne og personalet, der bestemmer indretningen lige som de bestemmer husregler og omgangsformer. Brugere bringer ikke bare tid på værestedet, de *er* værestedet, og de definerer stedets atmosfære med deres humor, stemninger og aktiviteter.

De menneskelige rammer

De mennesker, der er på et værested, har kvaliteter, som er af stor betydning for nye brugere. For det første er der andre brugere, som har erfaring med livet som udsat og med, hvordan det er at komme ind ad døren på værestedet for første gang. De repræsenterer også den kultur, der er på stedet.

For det andet er der personalet, som også repræsenterer kulturen på stedet, og de møder nye brugere med en bevidsthed om, at netop modtagelsen af den nye meget vel kan være afgørende for, om vedkommende kommer igen. De kender også de mulige konsekvenser af et mislykket møde. Der er meget på spil for begge parter i dette møde.

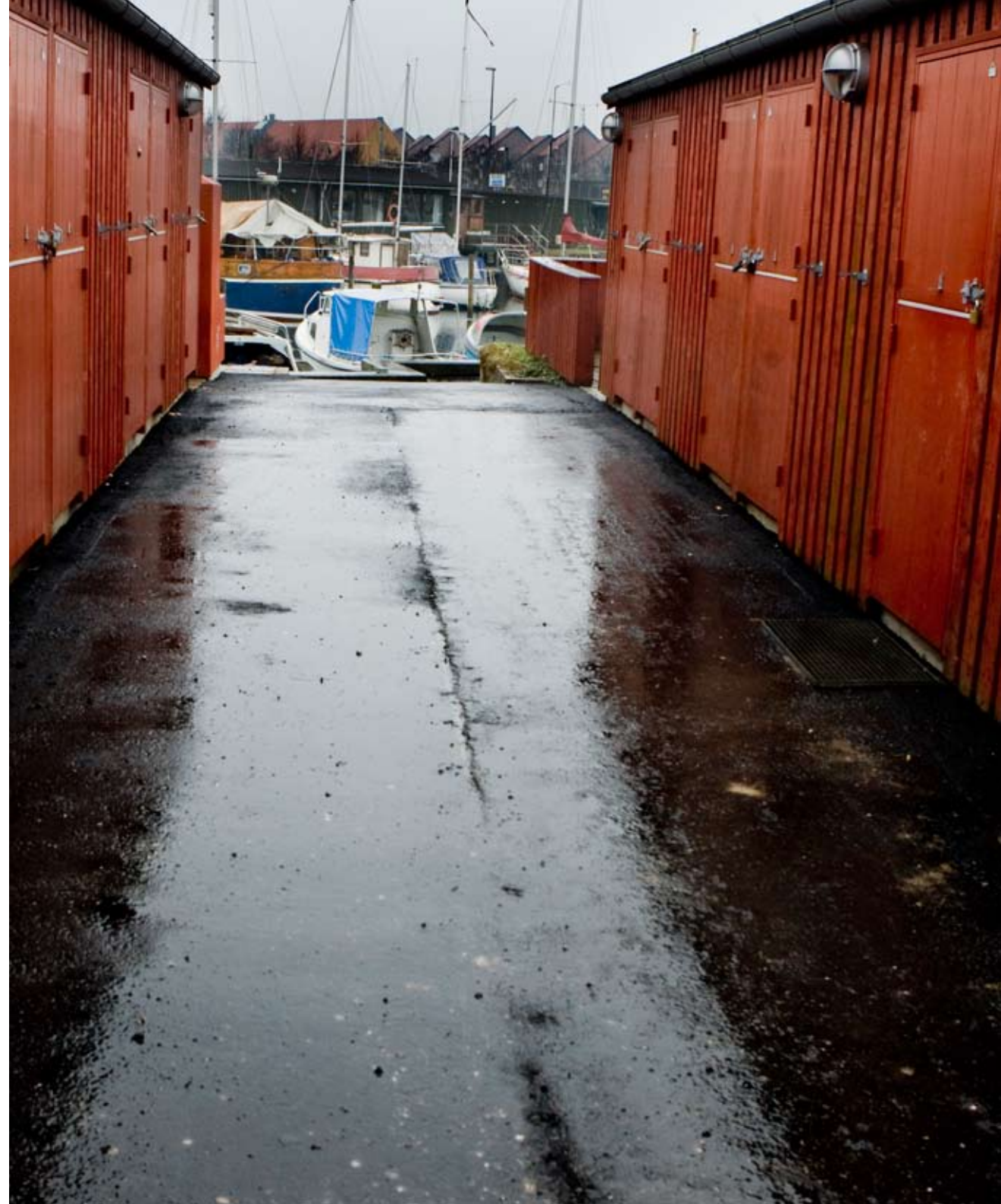
De menneskelige rammer betyder selvfølgelig noget hele tiden og ikke kun ved det første møde. Værestedet er ikke kun et sted at komme til, at være på og at komme videre fra – men ofte også et sted at komme tilbage til. På værestedet er man der for brugerne uanset hvad. Hvis man får tilbagefald, så er der et sted at være, hvor man ikke bliver fordømt. Man ved af erfaring, at mange fravælger at kontakte kommunens misbrugskonsulent, når det går galt. Måske fordi man i forhold til misbrugskonsulenten har opbygget en relation, som udelukkende handler om at komme i behandling og eventuelt blive stoffri.

På den baggrund arbejdes der mere og mere med kvalificering af såkaldte udslusnings-tilbud på værestederne. Her indtænkes og inddrages værestedet i den proces, det er for tidligere stofafhængige at vende hjem, så man allerede inden, man slipper behandlingen eller halvvejshuset, er i gang med at skabe sig relationer og netværk på værestedet. Overgangen bliver dermed mere jævn.

Et led i denne problemstilling er også spørgsmålet om miljøskift. Det er en almenmenneskelig forestilling, at en måde at skabe ændringer i sit liv er at flytte et andet sted hen. Det er imidlertid en lige så kendt sag, at "nissen" ofte flytter med. For mange er det en fordel at vende tilbage til sit tidligere område efter en afvænnings, hvis de relationer, man har der, kan støtte en. Dermed kan man også fungere som et positivt eksempel og en rollemodel.



ET STED AT VÆRE ...



ØVERST, FRA VENSTRE: #SOK PÅ VEJEN. #AVISLÆSNING PÅ VÆRESTEDET. #SKILT. #GUITAR, SOM JØRN NESTVED, PÆDAGOG, SPILLER PÅ. #JØRGEN, HENRIK, WALTER OG FORREST BJØRN - TRE AF VÆRESTEDET'S BRUGERE. **TIL HØJRE:** #FRA OMRÅDET VED KØGE HAVN TÆT PÅ VED KAJEN.



Jørgen Nestved, pædagog, Ved Kajen

– Hvis vi ikke havde været her, havde mange af dem, som kommer her, været endnu mere socialt udsatte og i værste fald døde. De lever et hårdt liv, og uden for foregår det med rundsave på albuerne. Det er et fuldtidsjob at være misbruger, for det hele handler om stoffer og om, hvem der skylder hvem. De har rundsave på albuerne, er dobbeltmoraliske, snyder og bedrager, men det er ikke vores kamp at gå ind i det, siger Jørgen, der har været på Ved Kajen i otte år.

– Vi har nogle regler, som brugerne skal overholde, og det går faktisk ret godt, men det har også taget lang tid at nå hertil, hvor vi er i dag. Det er virkelig sket med små skridt, fortæller Jørgen, der synes, det fedeste ved hans job er, at han kan få lov til at være den person, han er.

Han er ikke i tvivl om, at han har en masse at byde på i relationen til brugerne. Han er ærlig, ligefrem, konsekvent, indrømmer gerne sine fejl og så slår han aldrig brugerne oven i hovedet med, at de tager stoffer. Alt sammen er det med til at skabe tillid, trykthed og en forudsigelighed for de 25 misbrugere i matchgruppe 5 og "6," som er kommet på Ved Kajen gennem mange år.

– Reglerne er bl.a., at man må ikke have tyvekoster med, at man ikke må sidde og banke hovedet ned i bordet og så selvfølgelig, at vi taler pænt til hinanden. Vi giver altid folk en chance, hvis de bryder reglerne ved at sige til dem, at de lige skal gå ud og trække lidt frisk luft, hvis de gerne vil være her, siger han.

For en udenforstående som mig lyder det helt vildt. Jeg er rystet over de liv, der leves derude på kanten ved havnen i Køge, og jeg er dybt imponeret over Ved Kajens indsats og kærlighed over for disse socialt udsatte mennesker.

– Vi får mange snakke her på værestedet, og jeg melder altid mine forskellige "kasketter" ud, så de ved, hvor de har mig. Bare det at nævne ordet "pædagog," får dem jo til at brække sig.

SIDEN JANUAR 2009 ER JØRGEN OG KIM MICHAEL, PÆDAGOG MED SPECIALE I MISBRUG, BEGYNDT AT TAGE PÅ HJEMMEBESØG HOS BRUGERNE. DE MEDBRINGER KAFFE OG SMÅKAGER, OG DET NYE INITIATIV ER INDTIL VIDERE EN STOR SUCCES. MISBRUGERNE ER UTROLIG GLADE FOR AT FÅ BESØG, HVILKET DE ELLERS ALDRIG FÅR AF NOGEN – OGSÅ SELVOM DE ER FULDE AF SKAM OVER SIG SELV OG DERES HJEMS TILSTAND.

ET STED AT VÆRE

På et værested er man. Det er udgangspunktet, og der er ingen krav om mere. Det er et paradoks ved de små skridts metode, at de forudsætter frihed fra kravet om at tage skridt. Målt i timer pr. dag eller måned er værestedet det tilbud, hvor brugerne tilbringer det meste af deres tid. Derfor er det personalet på værestedet, der kender brugerne bedst og har den bedste mulighed for at skabe sammenhæng i deres dagligdag og med de øvrige tilbud, socialt udsatte får.

Socialt udsatte mennesker har meget spinkle netværk. De mangler relationer til andre – og relationer tager tid: Ikke aftalt tid eller afmålt tid, og heller ikke engang "kvalitetstid," som er et noget belastet begreb. De har brug for tid, hvor man er til stede. Sammen med andre og uden andre formål end dem, man selv bestemmer.

Små og store skridt

Udsatte mennesker er langt væk fra samfundets hovedstrøm. En hovedstrøm, som de fleste mennesker lever i, og hvis krav de tilpasser sig i hverdagen. Det er udsatte ikke gode til, og det er ofte en utilpassehed i forhold til et ret snævert normalbillede, der karakteriserer hele deres situation. Derfor er det også urealistisk at stille krav til udsatte om, at de bare sådan lige flytter sig fra deres udsatte situation og ind i en normalsituation – det er simpelthen så stort og uoverkommeligt et skridt. Et krav om det kan medføre direkte negative reaktioner.

Når de store skridt er i fokus, og de er succeskriteriet set fra systemets side, så kan udsatte komme til at fremstå som håbløse tilfælde, som man lige så godt kan opgive. Som Bent Larsen siger i *10 år med LVS*:

[der var] en tendens til at parkere de udsatte uden for den kommunale indsats og frem for alt en sagsbehandling, der ikke tog det hele menneske i betragtning. Man kunne ligeså godt have bedt dem om at tage blindtarmen. Det var et sygdomsbillede, der herskede mere end noget andet og et meget entydigt syn på misbrugerne.

Værestedernes metode stiller ikke urealistiske krav om store skridt, der kan føre til tilpasning til normalbilledet, og den står heller ikke for en passiv opgiveness og resignation. Et værested er ikke en "opbevaringspraksis," men er sted, hvor mennesker kan leve deres liv.

Værestedernes metode lægger altså vægten på de små skridt. Når man tager små skridt, som bliver set og anerkendt, får man lyst til flere – og man kan ligefrem blive "hooked" på forandring. Når der kommer krav, forventninger og målsætninger, kommer de enten indfra eller fra det fællesskab, man er en del af. Ressourcerne er der, men de skal først opdages, opøves og udvikles, og det kan den udsatte gøre i det sociale træningslokale, som værestedet er. Når den enkelte kan mærke, at dagen i dag er en lille bitte smule bedre end i går, så er man på vej videre. Det er ledetråden.

Man kan ikke sige, hvad det første skridt er for den enkelte, og heller ikke det næste, for det er helt individuelt. Hvert eneste skridt hviler i sig selv og har værdi i sig selv – og altså ikke kun i kraft af, at det bringer én nærmere et fjernt mål om en normaltilværelse.

Når og hvis det endelig lykkes at gennemføre et stort skridt, sker det oftest som resultatet af en lang række små skridt. De små skridt er ikke nødvendigvis en lineær række af skridt, som den udsatte tager. Man starter ikke bare med at bremse en eskalerende social deroute for i lige linje at bevæge sig ud på arbejdsmarkedet igen. Det kan ske, men den enkelte vil ofte tage skridt på forskellige områder og i mere eller mindre vilkårlig rækkefølge. Mennesker har mange facetter, og de har behov for at udvikle mange forskellige dimensioner – på deres egne betingelser.

På værestedsområdet – og i arbejdsfeltet med socialt udsatte i det hele taget – er det et grundvilkår, at det er de færreste, der bliver fuldstændig afklaret. Det er mennesker med svære liv, der holdes fast i nogle bestemte mønstre. Selv når det er gået fremad med små eller store skridt over en længere periode, er der ingen garanti for, at den udsatte ikke får tilbagefald. Misbrugere kan blive afvænnet og være stoffri i tre måneder for så at falde i igen. Tilbagefald kan udløses af mange faktorer: Indre, personlige, udefrakommende eller sociale. Det er med til at farve deres liv – lige fra deres eget syn på deres egne muligheder til det, de møder fra omgivelserne. Det kan være svært at bevare både håb og optimisme, selvspekt og selvtilid.

Det er helt afgørende, at værestederne er et helle, hvor man møder accept – og hvor der også er en accept af, at livet bare kan være svært. På værestedet Muehabet for psykisk syge med indvandrerbaggrund siger lederen:

Det vi gør, det svarer til barberen i Kabul. Barberen har en salon, hvor han barberer folk. Og der er én person, der bliver barberet, og ti personer, der bare sidder der. De bliver ikke barberet i dag, og det bliver de heller ikke i morgen. De er der bare. Og barberen lytter til dem og giver dem plads, men han passer også sit arbejde.¹⁰

"Det er fint som det er!"

Man kommer, får en kop kaffe, spiser noget mad, snakker lidt med de ansatte og andre brugere, læser lidt i en avis og drikker en kop kaffe til. Umiddelbart en ganske passiv adfærd. Men man skal ikke underkende, at netop denne type afslappende, ikke-stigmatiserende samvær faktisk kan opleves som et radikalt afbræk og et alternativ til livet udenfor. En bruger formulerede det på denne måde:

"Der sker sådan set ikke så meget. Jeg kommer og starter med at tage en kop kaffe. Så går jeg ind og får min metadon, og så sætter jeg mig ud ved kaffebordet og får noget at spise og drikker min kaffe. Så sidder vi og snakker lidt. Sker der noget, jamen, så er jeg med på den. Det er op til en selv, om man vil sætte noget i gang, om der er nogen, der er med på noget, men det er fint, som det er. Jeg synes, det fungerer skidegodt."

Torsten Kolind: *Hvad lægger brugerne vægt på i behandlingen?* STOF 5, Artikel om et forsøgsprojekt for heroinafhængige i metadonbehandling med fokus på en mere intensiv psykosocial støtte. Center for Rusmiddelforskning, 2005.

De små skridts metode betyder, at værestederne arbejder målrettet uden at være fikseret på resultatet,¹¹ og det har fra starten været en rød tråd for værestederne. Som det hedder i en publikation om Landsforeningens *Haabet-kampagne* i 2002:

Målet kan [...] være et bedre liv med stoffer, hvad det så end måtte betyde for den enkelte. Det kan være små personlige skridt i samværet med andre på det lokale værested, og det kan være den omsorg og forståelse man – for sjældent måske – kan opleve i mødet med socialarbejdere, sagsbehandlere, politi og fængselsvæsen. Små skridt er også rent værktøj, et varm bad, det er god og sund mad og en seng at sove i.¹²

De små skridt har i høj grad værdi for samfundet – også selvom de ikke kan ses på en udefra defineret måltavle for ”store skridt.”

Forandringsparadokset

En grundpille i de små skridts metode er det, som værestederne kalder forandringsparadokset: At det ikke at stille krav om forandring kan i sig selv være befordrende for forandring.

Der er mange måder at skabe motivation på. Konventionelle modeller tager udgangspunkt i den hierarkiske ”lærer og elev”-form eller i en ”noget-for-noget”-tankegang, men pisker og guleroden virker i virkeligheden kun sjældent. Udvikling sker langt hyppigere gennem eksemplets magt og ved, at man kan spejle sig i andre i den samme situation og efterligne rollemodeller. Forandringen for udsatte sker ved, at de opøver færdigheder i samvær, kommunikation og samarbejde i en dagligdag.

Et element af indbyrdes konkurrence i en legende form kan også være stærkt motiverende og udviklende, og det er en erfaring, værestederne har gjort igen og igen: *Tour de Udsat-kampagnen*, *X-games*, *UL*, *Fra Udsat til Værdsat* – alle initiativer, der har konkurrenceelementer, og alle har de skabt engagement og udløst energi. Etableringen af Dansk Væresteds Idræt har været en måde at drage konsekvensen af det på, og samtidig har det skabt rammer for endnu flere tilbud på værestederne.

Manglende lyst til forandring er ikke den eneste barriere for at tage positive skridt, store som små. Ofte er det også en direkte angst for forandring. Et livsforløb fuld af skuffede forventninger, både andres og egne, er tit med i den udsattes bagage, og problemstilling omkring tilbagefald er en del af både den enkeltes og fællesskabets bevidsthed. Hvor mange gange skal man have været stoffri i tre måneder før, man mister troen?

Ethvert skridt ud af en given situation kan være forbundet med en overvældende frygt for ikke at kunne slå til. Derfor er værestedernes tilgang, at der på den ene side ikke stilles forventninger og krav, og at der på den anden side er mulighed for at involvere sig. Den enkelte kan tage ansvar for små og store opgaver, som viser, at man har evnen til at klare noget sammen med andre – og som samtidig giver anerkendelse fra de andre.

Værestedstanken

Et værested er et beskyttelsesrum – et fristed fra såvel gadens rå miljø som fra behandlernes og myndighedspersonernes krav og forventninger. Men værestedet rummer også nye muligheder og veje for det enkelte menneske.

Værestedet er ofte både indgangsdør og udgangsdør i forhold til den samlede indsats, men kan også have mere permanent karakter for den enkelte; derfor skal værestedet kunne yde beskyttelse og støtte i respekt for personens unikke livssituation og behandle alle lige på forskellig vis.

Værestedet betyder mere sammenhæng i den enkeltes hverdag. Ligesom værestedet bygger bro mellem forskellige aktører og instanser i samfundet og det enkelte menneske.

Værestedet er det væksthuis, hvorfra man - i sit eget individuelle tempo og ud fra sine individuelle personlige kompetencer - kan få hjælp til at forbedre sin livssituation via ”de små skridts metode”. Derfor tilstræbes det, at stedet ud fra en vurdering af brugernes ressourcer indeholder aktiviteter, der kan give indhold i den enkeltes hverdag, medvirke til at fastholde og udvikle sociale og andre færdigheder, give nye perspektiver på livet eller kan bidrage til en tilbagevenden til arbejdsmarkedet.

Den særlige samværsform i ”fællesskabsfamilien” på værestedet danner grundlaget for skabelsen af det beskyttede vækstmiljø og etableringen af et personligt netværk. Ingen er usynlige på værestedet, der også fungerer som et socialt træningslokale.

På værestedet inddrages man i beslutninger og praktiske opgaver efter lyst og evne. Det er vigtigt, at inddragelsen er reel og følges af reelle, meningsfulde ansvarsområder. På værestedet involveres alle, og der tages behørigt hensyn til de svageste så yderligere udstødelse mindskes.

På værestedet gælder det, at ”ingen får lov til at gå i hundene i ubemærkethed”. Man drager omsorg – både socialt, mentalt og fysisk. Omsorgen er ikke kun skadesreducerende men også fremmende for den enkeltes sundhed og muligheder for et bedre liv.

Et værested er rummeligt, men kan ikke rumme alt. Derfor er det essentielt, at værestedet selv har indflydelse på brugergruppens sammensætning samt værestedets aktiviteter.

Værestedstanken er værestedernes fælles arbejds- og værdigrundlag, der blev formuleret i en åben proces med bred deltagelse fra landets væresteder. Både ledere, medarbejdere og brugere var involveret, og Værestedstanken blev vedtaget på generalforsamlingen i Landsforeningen af Væresteder i 2005.

Kilder: Værestedstanken er udfoldet og kommenteret i værestedstrilogien fra 2005, som er tre publikationer med titlerne *Brugernes værested*, *Mulighedernes værested* og *Samfundets værested*.

ET STED AT ARBEJDE ...





ØVERST TIL VENSTRE.: #VÆRESTEDET KONTAKTEN. #GRY, PÆDAGOG. #SET INDE FRA. #KURT, BRUGER, OG MIA, STUDERENDE I PRAKTIK. DET VAR HENDES SIDSTE DAG, OG ALLE BRUGERNE VAR DER FOR AT SIGE FARVEL. #SET UDE FRA. **TIL HØJRE.:** MONA, VÆRESTEDSLEDER, VED BRUNCHEN DEN SAMME DAG.





Mona Adamsen, værestedsleder, Kontakten

– Vi kan ikke bruge diagnoser til et hak, for det handler om at finde de ressourcer, folk har. Det er ligegyldigt, om de er skizofrene eller lider af sociale fobier, for vores opgave er at se mennesker bag diagnosen, fortæller Mona, der har været ansat ved Kontakten i 10 år.

Hvordan bruger du ”De små skridts metode”?

– Det gør jeg på den måde, at den giver mig en bevidsthed om, at selvom de skridt, brugerne tager, ofte er ganske små – set ude fra – så ved jeg, at hvert lille skridt, de selv kan gå, er det helt afgørende. Det er de små succeser, der måske giver en større.

Hvad kan du bedst lide ved dit job?

– Nærværet og samværet med brugerne, og at ingen dage ligner hinanden. Og så tror jeg på, at det giver god mening, at de kan komme sådan et sted som det her, hvor vi får dem til at se lidt mere positivt på tingene. De skal jo ud af den der offerrolle og føle, at de selv kan gøre noget, så dagen bliver bedre.

Snakker du med andre værestedsledere?

– Alle værestedsledere i København mødes hver tredje måned, og lige nu snakker vi om, at kommunen vil omstrukturere: Hvor hører værestederne til? Specialisering inden for væresteder taler vi også tit om, men det synes jeg er en dårlig idé. Brugere skal jo motiveres, inden de f.eks. går i motionscenter eller alt muligt andet.

Kunne noget gøres bedre eller anderledes efter din mening?

– Det er en smuk tanke, at psykisk syge skal være længst muligt i eget hjem, men hvis de ikke kan være alene om aftenen og natten, hvad hjælper det så, at de kan komme her om dagen?

KONTAKTEN HAR INDFØRT ØKOLOGISK KØKKEN OG HAR EN MADKLUB, HVOR BRUGERNE FRIVILLIGT – FOR DET ER I FØLGE MONA DET ENESTE, DER VIRKER – KAN TAGE ANSVARET FOR F. EKS. AT LAVE AFTENSMAD EN DAG OM UGEN ELLER DÆKKE BORD. BRUGERNE KAN OGSÅ FÅ RÅDGIVNING OM, HVORDAN DE KAN BAGE OG LAVE SUND MAD TIL DERES BØRN.

ET STED AT ARBEJDE

De grundlæggende vilkår for arbejdet på et værested kan være svære. Et stort element i arbejdet er at kunne involvere sig i brugerne i relationer, der vel og mærke er anderledes end den typiske relation mellem en fagperson og en klient. Værestedets grundlag er de medmenneskelige relationer, og derfor er medarbejderne også nødt til at bruge sig selv som mennesker. Man skal have blik for den enkeltes særlige situation og behov samtidig med, at man skal have overblik over hele værestedet og bidrage til at udvikle stedets rammer, sociale processer og balancer. Og endelig skal man – som noget meget afgørende – være i stand til at have en tilværelse ved siden af arbejdet på værestedet. Det vil sige, at man både af hensyn til sig selv og værestedets brugere, skal være i stand til at markere, hvor grænsen mellem arbejde og ikke-arbejde går.

Det stiller høje krav til ledere og medarbejdere om indlevelse og distance, kontinuitet og omstillingsevne, for det kan give konflikter mellem forskellige livsområder. Det er til gengæld de betingelser, som også i stigende grad gælder på andre dele af arbejdsmarkedet, herunder vidensarbejdet, men som er meget påtrængende på det sociale område, f.eks. også inden for det pædagogiske område og uddannelsesområdet. De kompetencer, som medarbejdere på væresteder udviser i forhold til disse betingelser og vilkår, og som er særlige menneskelige kompetencer, er også relevante for andre arbejdsområder.

Personalets roller og kompetencer

Værestedernes tilgang og metode, faglige og sociale udvikling, drives af de personer, der arbejder på det enkelte værested. Det er alfa og omega, at alle ledere, medarbejdere og frivillige arbejder med udgangspunkt i Værestedstankens faglige grundlag. Der er konstant fokus på faglighed og opkvalificering, som også er en af Landsforeningen af Væresteders helt centrale aktiviteter. Des-

Dette er en opdigtet annonce.

LEDER SØGES TIL GENÅBNET VÆRESTED

Vi har brug for en ildsjæl til at løbe vores værested i gang igen efter en periode uden bevillinger. Værestedet har 20-40 daglige brugere, som alle er belastet af psykiske lidelser og misbrug. Der er ansat en person i skånejob (den tidligere leder).

Har du, hvad der skal til?

- # Kan du vise begejstring og indgyde håb til mennesker, som gang på gang har oplevet nederlag og skuffer deres egne forventninger?
- # Ved du, hvornår du skal give et sårbart menneske et kærligt puf, og hvornår du skal sidde på dine hænder?
- # Bliver du motiveret af at være med til at skabe et miljø med omsorg, samvær, personlig udvikling og aktivitetstilbud i et samspil med brugere, der ofte har tunge personlige problemer at slås med?

Og kan du klare mosten?

- # Kan du klare store psykiske belastninger uden at få nogen videre støtte, og alligevel møde frisk igen næste dag?
- # Kan du stå for det pres, det er at vide, at 23 socialt udsatte ikke kan få deres daglige måltid og sociale behov dækket, fordi dit barn har feber?
- # Er du i stand til at planlægge udvikling og aktiviteter uden at vide, om den nødvendige bevilling kommer igennem?

Så tilbyder vi til gengæld:

- # En meget mangelfuld forståelse for indholdet i dit job og værdien af dit arbejde.
- # Ingen anerkendelse for dine kompetencer, for som vi siger: "Enhver kan da finde ud af at servere en kop kaffe."
- # Ingen efteruddannelse af nogen art.

Er det lige dig? Så ring til kommunen ...

værre er kommunernes vilje til at betale for efteruddannelse ikke så stor, som man kunne ønske.

Hvilken profil har medarbejderne på værestederne, hvad er deres baggrund, kvalifikation og kompetencer? En meget væsentlig – og meget personlig – kvalifikation er erfaring. En anden er indsigt og en intuitiv forståelse for mennesker, som gør, at medarbejderen kan møde brugerne i øjenhøjde og støtte dem på deres egne præmisser.

Lederen kan være en person med egne erfaringer fra et liv som udsat, eller en person med et indgående kendskab til målgruppen, lokalområdet og det sociale område i det hele taget. Medarbejderne kan være fagligt kvalificerede og f.eks. være sygeplejersker, socialrådgivere eller psykologer. De kan også have en anden faglig baggrund, som giver dem en spidskompetence på stedet, og det kan f.eks. være praktiske og håndværksmæssige kompetencer. De frivillige er også ofte selv tidligere udsatte og brugere, men kan også være andre.

Det er helt afgørende, at leder og medarbejdere på værestedet har en god balance mellem faglige og personlige kompetencer. Man er nødt til at kunne blive berørt af andre menneskers problemer, men man skal samtidig også være i stand til at lægge det fra sig igen og kunne fungere i en tilværelse uden for værestedet.

I denne bog har vi talt en del om værestedernes positive aspekter for brugerne – om deres rolle som motivationsfremmende faktor i udsattes liv. Når denne opgave lykkes, er det i høj grad også motiverende for ledere og medarbejdere. Det er også blevet nævnt, at livet som udsat ikke er rosenrødt – hverken med eller uden væresteder – og det er nævnt, at brugernes tilværelse ikke kun bevæger sig fremad, men også til siden eller tilbage og af og til med dramatiske følger. Det er en del af jobbet at danne relationer til brugerne, og derfor kan det også være psykisk hårdt at opleve derouter, destruktiv og selvdestruktiv adfærd. Som værestedsmedarbejder er man ofte bevidst om, at man repræsenterer den sidste instans for brugerne, før det absolutte kaos. Det kan føre til både tvivl om ens indsats og selvbebrejdelser, når det alligevel går galt, og det gør det uvægerligt fra tid til anden. I dag er der ingen systematisk supervision af værestedsmedarbejdere, som der er for andre inden for den sociale indsats.

Selve miljøet på værestedet kan også være en prøvelse, når det antager karakter af en banegård i myldretiden, når energierne kører på fuld damp, når der opstår konflikter og alle planlagte aktiviteter må tilsidesættes til fordel for "brandslukning." Som medarbejder vil man opleve frustrationer på grund af manglende tilslutning fra brugerne til de aktiviteter og tilbud, som man arrangerer. Dertil kommer økonomiske bekymringer, usikkerheder og frustrationer som f.eks. manglende bevillinger, usikkerhed om kommunens beslutninger om næste års budget eller når man har fået ti afslag i træk på ansøgninger om støtte til projekter på værestedet. Og så er der også de administrative byrder, som skal løftes i forhold til netop økonomi, ansøgninger, regnskaber og afrapportering.

Kompetencekravene til ledere og medarbejdere på væresteder er ganske omfattende, og jobbet kan være meget belastende. På samme måde som der ikke er noget "blueprint" for et værested, er der heller ikke med hensyn til, hvilke kvalifikationer og kompetencer, som værestedsmedarbejderne skal have. Der er måske i nogen grad tale om, at "jobbet finder personen" – og dem, der ikke passer til jobbet, vil ofte søge væk ret hurtigt.

At arbejde med små skridt

Værestederne arbejder på tre niveauer. For det første arbejder de på det individuelle niveau, hvor de støtter og hjælper den enkelte person – eventuelt også med at kontakte andre hjælpeinstanser. Dette sker uden, at der skal aftales tid til i forvejen.

For det andet arbejder værestederne på gruppeniveau, hvor det er samværet blandt brugerne, der stimulerer de sociale kompetencer, og hvor man sammen kan lave små eller store projekter. Det kan være alt fra at tage på udflugt sammen til at gennemføre en markedsdag eller træne til et sportsarrangement.

For det tredje er der det lokale niveau. Værestedet er en del af brugernes nærmiljø, og det skaber kontakt både mellem brugere indbyrdes og mellem brugerne og det omgivende samfund. Værestedet er ofte netop henvendt til udsatte i et lokalområde i modsætning til eksempelvis behandlingsinstitutioner, der har et langt større opland. Det er typisk på det lokale niveau, at der er et naturligt samarbejde med kommunen og sundhedsmyndighederne – et samarbejde, der også kan være med til at mindske NIMBY-effekten. (NIMBY står for "Not In My Back Yard," og det vil sige den modstand placeringen af et værested f.eks. kan møde fra naboer og lokalområdet).

På alle tre niveauer bidrager værestederne med små skridt. Synlige og måske tilsyneladende usynlige forbedringer, der er med til at understøtte brugernes situation og udvide mulighederne. Værestederne skaber aktivitet, hvor der ellers er passivitet. De skaber lyst og mod, hvor der ellers er mismod og depression, og de skaber udvikling, hvor der før var stilstand. Alt sker med små skridt – og alt foregår uden, at værestederne på brugerens vegne definerer, hvilke skridt, der er de rigtige.

Ofte er der mange mulige mål, og der kan også være mange "vilde" løsninger. Værestederne tilvejebringer et miljø, hvor chancerne for, at brugerne bliver stimuleret til at tage små skridt, er bedre end så mange andre miljøer, og hvor brugerne gennem samvær, aktiviteter og udvikling af relationer også bliver konfronteret med deres egne forventninger og håb og derigennem motiveres til selv at vælge deres målsætninger. Nøjagtig hvor resultaterne vil vise sig, og hvordan de viser sig, kan være meget svært at vide på forhånd, men det er helt sikkert, at det er individuelt. Måske viser de sig ved:

- at brugeren oplever, at andre brugere af værestedet – mennesker, som har været i en situation, der minder om ens egen – har fået nye tænder eller et job.
- at omsorgen fra en sygeplejerske og hjælpen til heling af de gamle sår, man har døjet med i månedsvis, fører til, at de bedres og forsvinder.
- at man for første gang i mange år oplever, at man glemte, at man havde det skidt, mens man spillede fodbold.
- at man mærker, hvad det vil sige at være 'savnet' i kraft af, at andre har bemærket ens fravær og spørger: "Hvorfor kom du ikke i går?"
- at man bliver bevidst om, at det gør en forskel for andre, om man er der eller ej.
- at man betyder noget for nogen, og at man måske endda kan hjælpe andre.

- at man oplever, at ens abstinenser bliver nemmere at håndtere, hvis man spiser morgenmad.
- at man får bevist for sig selv, at man kan få ting til at fungere – lige fra møder med sagsbehandleren til, at det ikke er farligt at bede om hjælp.
- at der stadig er håb, selvom man har spildt mange gode år og mange muligheder.

Listen er uendelig, og nøgleordet er oplevelse – og det vil sige brugerens egen oplevelse. Skridtene er små, men de er der. Det ene fører ofte videre til det andet, og det er ganske enkelt ikke muligt at nedbryde brugernes behov i særskilte dimensioner og derefter satse på at løse dem et efter et.

Der er brug for en hel skydeskive af dimensioner, når man skal arbejde med socialt udsatte. Der er brug for det, man kan kalde en bredspektret tilgang af tryghedsskabende og udviklende rammer, og der er brug for det samvær, den erfaring og den faglighed, der er på værestederne.

På værestedet har man blik for mennesket og viden om, hvordan problemer, besværligheder og personlighed spiller sammen for hver enkelt på en meget kompleks måde. Arbejdet foregår i respekt for livet som menneske, og den ligeværdighed, det giver, kan kun helt forstås af dem, der også bruger sig selv som mennesker. Kort sagt handler det om medmenneskelig indlevelse. Ekspertviden i sig selv er utilstrækkelig – især, hvis den kun retter sig mod en enkelt dimension i den komplekse helhed.

Det kan være relationer og viden, som er opsamlet over længere tids samvær og snak om løst og fast, som værestedets personale er i stand til at handle på, når den rette lejlighed byder sig. Samtidig kan der være dynamiske effekter ved, at man lykkes på et område. En bedre sundhedstilstand kan frigøre energi til mere socialt samvær, som kan føre til deltagelse i aktiviteter, som kan give oplevelser af egne kompetencer, som kan mindske barrieren for at påtage sig en opgave på værestedet osv.

Det er sådanne processer, som retter sig mod hele personen, det hele menneske, som rammerne på værestedet er med til at fremme. Det er processer, som både bygger på tavs viden og erfaringsviden, og som udvikles gennem fælles refleksion mellem værestedets personale. Disse er vanskelige at indfange i en manual eller journal, og forsøg på at gøre det kan være kontraproduktive, fordi de uvægerligt kommer til at skabe en forventning om forandring – en forventning, som kan blive til et krav og et pres.

Uddannelse og opkvalificering

Viljen til at holde et højt fagligt niveau med udgangspunkt i Værestedstanken og til hele tiden at udvikle sin faglighed er centralt – ikke nødvendigvis for ens egen skyld, men for, at værestederne kan blive ved med at udvikle sig og fungere som væksthuse frem for opbevaringssteder. Mange steder arbejder man med temaer og sætter f.eks. fokus på ernæring, tænder, idræt eller kultur.

Landsforeningen af VæreSteder udvikler og udbyder uddannelser og kurser for både værestedsledere, medarbejdere og frivillige. Lederuddannelsen har foreløbigt været afholdt to gange under meget forskellige former og forudsætninger. Den er et svar på behovet for målrettede uddannelses tilbud til værestedsområdet, dvs. uddannelse i kompetencer, som ikke indgår på f.eks. socialrådgiver- og sygeplejerskeuddannelsen eller andre uddannelser på det sociale og tilgrænsende områder.

Der er en stor spændvidde i de forudsætninger og erfaringer, som ledere og medarbejdere på værestederne har, og mangfoldigheden har vist sig klart på lederuddannelserne. Nogle kursister på den første lederuddannelse havde ikke 9. klasses afgangseksamen fra folkeskolen, mens andre er uddannet fagpersonale fra f.eks. de pædagogiske uddannelser. Det betyder blandt andet, at det kan være svært eller umuligt at deltage i og få et ordentligt udbytte af andre mere bredspektrede uddannelser. Landsforeningen af VæreSteder har derfor identificeret en række uddannelsesbehov, som de løbende arbejder med at udvikle tilbud inden for. Behovene er:

- **Uddannelse i ledelse.** Grundlæggende ledelseskompeterer, rekruttering/afskedigelse, budget/regnskab, motivation/den svære samtale, organisationsteori osv.
- **Faglig opkvalificering.** De små skridts metode/hvad er det, vi går og gør, og hvorfor gør vi det? Udveksling af erfaringer og refleksion på tværs af væresteder og brugergrupper. Er det det samme, vi går og gør, og hvorfor eller hvorfor ikke? Opøvelse af bevidsthed om eget arbejde og løbende orientering om måder at håndtere praksis.
- **Vidensformidling.** Om værestedernes omverden og placering på det sociale område, herunder det politiske system.
- **Netværksdannelse.** Vidensudveksling på tværs, også i hverdagen. Det er uddannelses- og kursusforløb i høj grad med til at skabe.

Dertil kommer kurser for frivillige værestedsmedarbejdere. De frivillige er ofte tidligere brugere, eller de er både brugere og frivillige. Derfor er kurserne et led i de små skridt for dem, og de har til dels et personligt fokus med spørgsmål som:

- Hvem er jeg – som frivillig?
- Hvordan indgår jeg i et team/arbejdsfællesskab?
- Hvordan får jeg energi, og hvordan passer jeg på mig selv?
- Hvordan balancerer jeg mine roller som hhv. frivillig og som bruger?
- Hvordan kan jeg få indflydelse på udviklingen af værestedet?

Brev fra en praktikant til værestedet Kontakten

Kære alle i Kontakten

Nu er der kun en uge tilbage, inden jeg skal tilbage på skolebænken og skrive mit bachelorprojekt. Herefter kan jeg til sommer kalde mig pædagog.

I den anledning vil jeg gerne sige tak for seks dejlige måneder i Kontakten. Jeg har været rigtig glad for at være her og lære alle jer fantastiske mennesker at kende. Og for, at I har givet mig lov til at komme ind på livet af jer.

I det sidste halve år har jeg udviklet mig meget både fagligt og personligt takket være alle jer. Tak for alle de dejlige ture ud af huset og hyggelige stunder hjemme på Kontakten. I skal vide, at jeg går herfra med en dejlig følelse.

På fredag vil jeg gerne byde på kage og kaffe i Kontakten kl.14. Håber at se mange af jer.

Kærlig hilsen

Mia

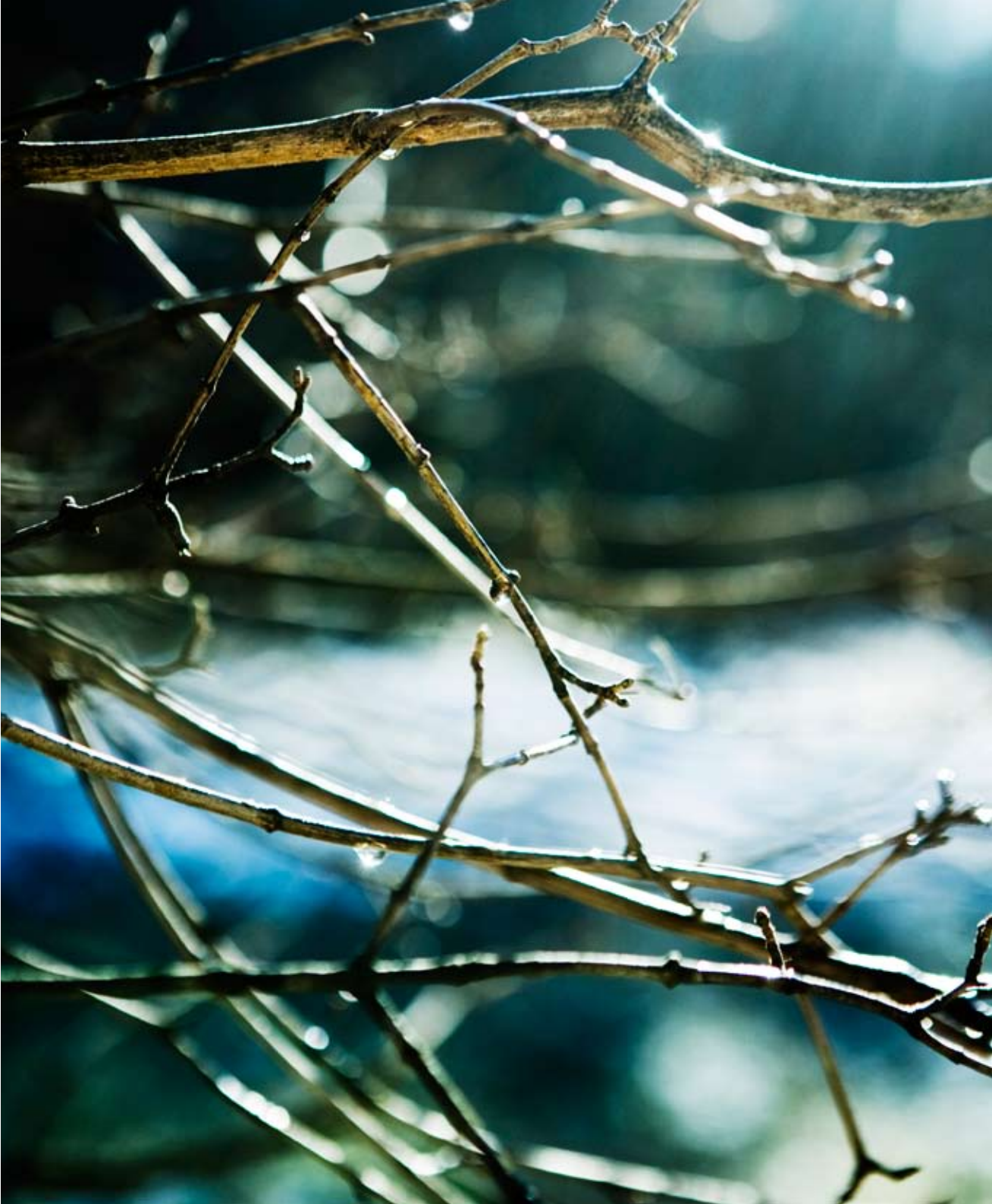
Kilde: Mia Foldberg Persson, pædagogstuderende, har givet tilladelse til, at hendes brev – der hang som et opslag på Kontakten – måtte gengives i denne bog.

**IKKE ET STED
AT BLIVE ...**





KRUS THE GRA
LILLE GLAS MÆLK 5
STORT GLAS MÆLK 10
PORTION HAVREGRYN/
CORNFLAKES
1/2 LITER SODAVAND
MAD BILLET: FÅ ET MÅ
GRATIS





IKKE ET STED AT BLIVE

Selvom et værested er en base, der skaber livslyst og mod på forandringer, er det ikke nødvendigvis et sted, man bliver. For mange er det en etape på vej videre i tilværelsen. Denne funktion understøtter værestederne på to måder. For det første ved at give rum for den personlige udvikling, som sker i individuelle små skridt, og som er dem, der giver motivationen og kompetencerne til at komme videre. For det andet opbygger værestederne kontakter og relationer til verden uden for værestederne.

Værestedernes brugere kan have skiftende behov og flytte mellem forskellige væresteder i takt med, at deres behov ændrer sig. Der er også andre tilbud, f.eks. psykiatriske tilbud eller misbrugscentre, og brugerne vil ofte bevæge sig ud og ind mellem forskellige institutioner i det sociale landskab. Værestedet skal kunne give råd og støtte i forhold til disse tilbud og samtidig være parat til at være en base, brugerne kan vende tilbage, hvis de ønsker det.

Brugernes personlige udvikling er et resultat af de mange processer, der foregår på værestederne, men den åbne og frivillige tilgang, som værestederne repræsenterer, kræver, at den enkelte bruger finder motivationen og lysten til at komme videre inden i sig selv. Mentorordningen i Fredericia, som kommunen har etableret i samarbejde med lokale væresteder, er et konkret eksempel på, hvordan værestederne hjælper udsatte videre. Tidligere misbrugere, som er kommet i job, fungerer her som mentorer for andre tidligere misbrugere, og for nogle betyder det en langt bedre rådgivning og støtte end den, en kollega på arbejdspladsen eller en sagsbehandler fra kommunen vil kunne tilbyde.

At gøre små skridt synlige

Der er ingen tvivl om, at værestederne har en stor værdi for både brugerne og for samfundet. De er alle pengene værd, og det er tydeligt, at de sociale myndigheder har samme op-

Det sociale systems syn på udsatte og deres udvikling

fattelse. Det viser fremvæksten af væresteder i landets kommuner og den store opbakning, de altid møder – ikke kun i skåltaler, men også i *Fælles Ansvar I og II*.

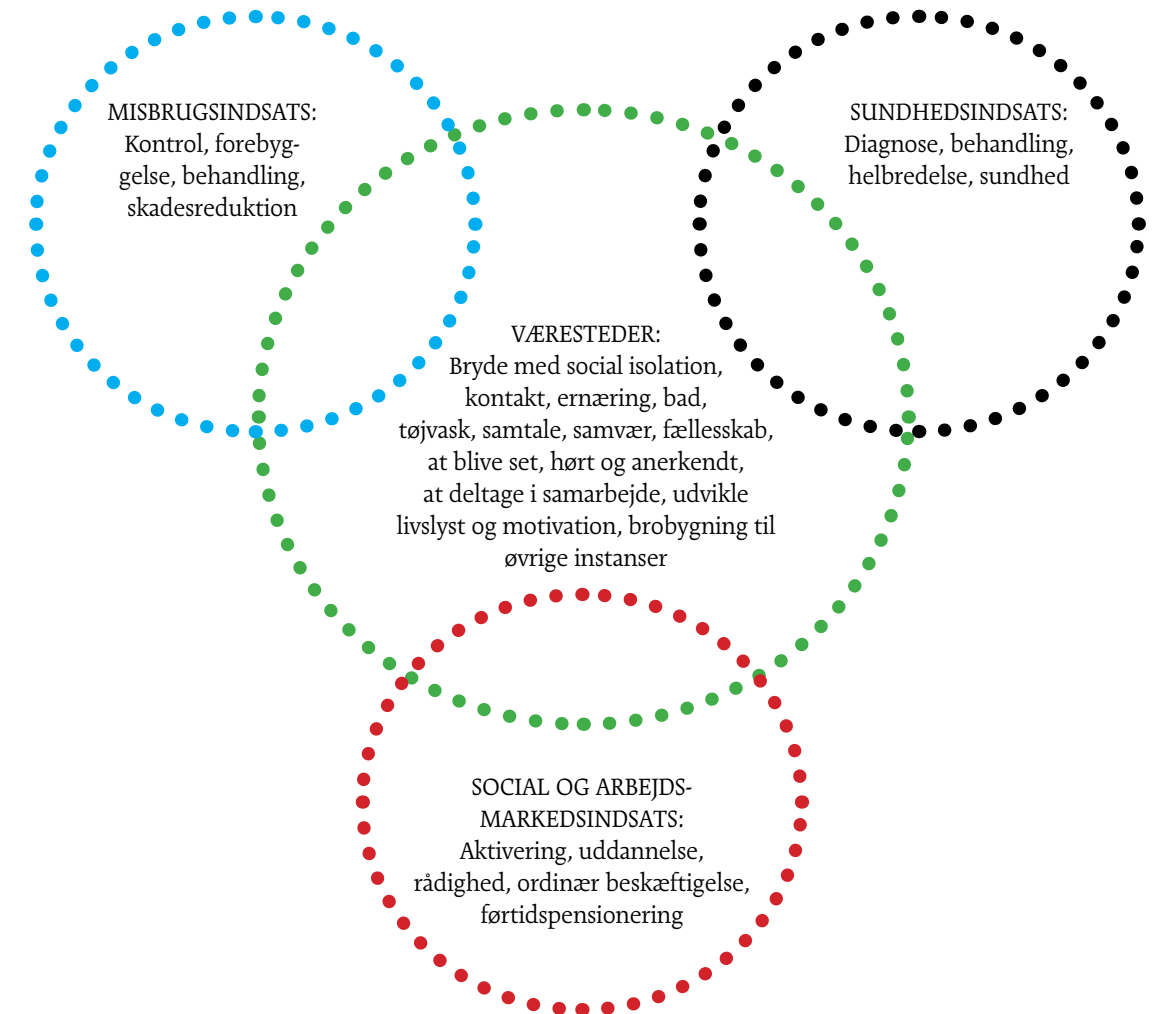
Værestederne arbejder med, hvordan man mere systematisk kan evaluere deres indsats, og det er ikke uproblematisk. Et konkret problem med en måling er, at brugerne ikke registreres. De har ingen journal, som kan være grundlag for traditionelle evidensundersøgelser. Et mere principielt problem med at evaluere er, at man er henvist til at måle det, man kan. Det indebærer en risiko for, at det målelige tager opmærksomheden fra det egentlige, som er den daglige kontakt og udvikling af sociale og andre kompetencer ved hjælp af de små skridt.

For værestederne kan det være svært at vinde forståelse for værdien af deres indsats med de små skridt. Netop fordi skridtene er små, er de som regel ikke synlige for udenforstående. En meget væsentlig barriere er, at små skridt ofte ikke bliver anerkendt i det etablerede system. I figuren er forskellige dele af det sociale systems syn på udsatte og deres udvikling illustreret. De er naturligvis ikke udtømmende, og pointen er blot, at meget af det arbejde, væresteder laver med de små skridt, slet ikke er en del af de andres arbejde med socialt udsatte mennesker. Hver indsats fokuserer udelukkende på de udsattes tilstand og udvikling i forhold til de dimensioner, som de er indrettet til at varetage. I nogle tilfælde er det enkelt at føre statistik over succeskriterier som f.eks. antallet af stoffri brugere efter behandling, antallet af diagnoser og antallet af aktiverede. I andre tilfælde er det sværere, og det gælder især inden for det forebyggende arbejde. Sammenhængen mellem de forskellige indsatser og effekten af et samarbejde mellem dem er dog sjældent et succeskriterium.

Mange af de små skridt, som værestederne arbejder med har derimod en karakter, som slet ikke egner sig til at indgå i de øvrige instansers terminologi. Alligevel vil de meget ofte være en forudsætning for, at de store skridt på det etablerede område, overhovedet er mulige. Motivation, livslyst og sociale kompetencer er generelt en forudsætning for uddannelse, aktivering eller job, for at blive eller holde sig stoffri og for at gennemføre et behandlingsforløb eller udvikle et sundt kost- og motionsmønster.

Værestederne bruges også af tidligere brugere, som ellers er blevet afklarede nok til at håndtere en tilværelse på almindelige vilkår. De tidligere brugere kontakter en gang imellem deres tidligere værested for at give sig til kende. Det er selvfølgelig normalt, når mennesker har dannet relationer, men det er også et udtryk for et behov for at have vidner til sit liv og blive bekræftet i, at man eksisterer. Og det er også et udtryk for det fortsatte behov for at blive anerkendt, fordi det lykkedes at komme videre. Det er en anerkendelse, man ikke uden videre kan være sikker på – eller tør at efterspørge – andre steder.

Ved at praktisere de små skridts metode for en stor gruppe af udsatte i samfundet dækker værestederne det, der ellers ville være et tomrum i den sociale indsats. Det er en vigtig indsats med stor værdi for brugere og samfund – og det er også en indsats, der har stor økonomisk værdi. I en del tilfælde tager andre instanser end værestederne "æren" for succes historier, som ikke ville have været mulige uden værestedernes indsats. Det er farligt for den samlede indsats, hvis de små skridt bliver overset, men hvis de små skridt skal være synlige, kræver det, at man ser og anerkender dem. Det forudsætter, at man er bevidst om dem og forstår, hvorfor og hvordan de er vigtige.





ØVERST FRA VENSTRE, KONTAKTEN: #NINA. #KURT. #FLEMMING. #JEANETTE. #OLE OG MIA, PRAKTIKANT. #MARTIN, PÆDAGOG. #POUL, ALDERSPRÆSIDENT. VED KAJEN: #HENRIK. #JØRGEN OG KIM, PÆDAGOGER. #BJØRN. #WALTER. #RYGNING TILLADT.

ØVERST FRA VENSTRE: #HAJIBA. #EMINE, VÆRESTEDSLEDER, OG MARTA. #SHEZADEH. #FAUZIA. #STIG. #SULEIMAN. #NAZR. #KHALIL. #FAUZIA, ANNI OG FARHAT.



PERSPEKTIVER FOR MENNESKER OG SAMFUND

Værestederne skaber nye perspektiver både for socialt udsatte mennesker og for samfundet i det hele taget.

Værestederne giver mennesker perspektiv

Værestederne er med til at skabe et fornyet håb og et helt nyt perspektiv i tilværelsen for mennesker, der ellers mangler det. Værestedet giver den nødvendige holistiske omsorg, der er en forudsætning for et godt liv.

Det er en konstant belastning at være udsat. Ikke kun på grund af de specifikke og ofte komplekse problemer, man må slås med, men også på grund af omgivelsernes pres. Både på gaden, hvor livet som udsat er barsk og indeholder mere risiko, flere farer og mere vold, og i mødet med det sociale system. Der bliver man kategoriseret og sagsbehandlet af forskellige specialister med fokus på hver deres del-problemstilling, som fokuserer på at løse på forhånd givne og afgrænsede problemer, der kan måles og vejes i "store skridt" – og som stiller krav om indordning og tilpasning på et systems præmisser.

I denne verden er værestedernes funktion som fristed afgørende for den enkelte brugers hverdag og liv. Værestederne er lig med reelle muligheder for at bevæge sig i sit liv. Bevægelsen sker som regel på en eller flere af disse fire måder:

- Fra at være uden for til en form for deltagelse
- Fra at være isoleret til at være med i et fællesskab
- Fra at være udsat til at være værdsat
- Fra at være modspiller til at være medspiller

Perspektiver for samfund

Mange af de positive virkninger, som værestedernes arbejde har for brugernes liv, er af direkte værdi for samfundet. Det er de på flere planer.

Det første er det værdimæssige plan, da et samfund med en social bevidsthed naturligvis værdsætter forbedringer for samfundets mest udsatte borgere. I et samfund, hvor sammenhængskraft og medborgerskab er af betydning, er det desuden værdifuldt, at der eksisterer kanaler, hvor man kan inddrage og komme i kontakt med grupper, som ellers vil være endnu mere marginaliseret.

På det andet og økonomiske plan giver værestederne klar mening på det sociale område. Når udsatte bringes mere på fode, er der kontante budgetmæssige gevinster at hente for samfundet. Dette er ikke kun tilfældet ved "de store skridt" som f.eks. at bringe folk fra passiv forsørgelse til aktiv selvforsørgelse. De økonomiske fordele ligger også i, at der er færre tilbagefald blandt stoffri misbrugere, og i de sundhedsudgifter, som spares ved, at udsattes sundhedstilstand forbedres. De kontrol- og strafforanstaltninger, der kan undgås ved, at udsatte begår mindre kriminalitet. Dertil kommer alle de positive følgevirkninger, som udsattes forbedrede relationer har, herunder ikke mindst hvis de har børn, og som sandsynligvis også på længere sigt sparer samfundet for penge.

Et tredje plan, som væresteder skaber værdi på er det menneskelige. En så tilsyneladende simpel ting som den, at værestedsbrugere ændrer adfærd over for eksempelvis kommunale sagsbehandlere, som ikke i samme grad bliver udsat for vrede, trusler eller vold fra deres klienter, fordi værestederne har givet dem bedre balance og perspektiv. Desuden modvirker værestederne ensretning og konformitet, fremmer modet til mangfoldighed i samfundet og er et grundlæggende bidrag til et mere rummeligt og menneskeligt samfund. Værestederne leverer alle disse ting – ofte på svære vilkår, som både tæller de økonomiske og de forståelses- og anerkendelsesmæssige i forhold til deres særlige tilgang og rolle i den sociale indsats.

Endnu et plan, hvor værestederne skaber samfundsmæssig værdi – og det er også et meget afgørende plan for fremtiden – er, at værestedernes rolle i den sociale indsats er et eksempel på social innovation. Dette plan indeholder et perspektiv, der rækker langt ud over værestedernes eget område.

Social innovation

Social innovation er ikke nyt som fænomen. I et tidligere kapitel blev andelsbevægelsen, sygekasserne, børnehaverne, kvindekrisecentrene, mikrokreditten og mødrehjælpen nævnt som eksempler på sociale innovationer. Man kunne også nævne forbrugerbevægelser, lektiecaféer, Natteravnene, fædregrupper og besøgsvenner. Vi er omgivet af sociale innovationer, og de har til alle tider både defineret og drevet samfundsudviklingen fremad i mindst lige så høj grad som teknologiske innovationer. Den sociale innovation har bare ikke været

Definition af social innovation

Social innovation kan kort defineres som nye idéer, der i praksis fremmer sociale målsætninger. I "nye ideer" ligger, at de er mere end blot tilpasninger og forbedringer af eksisterende modeller. Og i "i praksis" ligger, at det også er mere end blot idéer – de skal også implementeres og demonstrere deres effekt i virkeligheden.

Der er generelt tre ting, der fremmer social innovation:

- at der opstår nye behov
- at de gamle modeller ikke er tilstrækkelige til at håndtere dem
- og at der viser sig nye muligheder

Syv faser til udfoldelse af social innovation

1. Forståelse for udækkede behov, frustrationer, blokeringer, utilfredshed – gennem at lytte, gennem dialog og gennem opmærksomhed på målgrupper.
2. Gribe nye muligheder og kombinationer – inden for teknologi, organisationsformer og viden. Sociale innovationer er typisk hybrider, dvs. kombinationer af eksisterende elementer på nye måder. Et eksempel er det marked, der er for hjemløse, der sælger et blad.
3. Nyfortolkning og omdefinering af tankegange – gennem f.eks. kampagner, sociale entreprenører, tænkere og designere.
4. Udvikling af idéer til visioner og strategier.
5. Benytte prototyper og pilotprojekter til afprøvning af idéer.
6. Opdyrke de gode idéer gennem opskalering og kopiering.
7. Fortsat læring og evolution gennem konstant lydhørhed, dialog, netværk og åbne hierarkier.

Kilde: Geoff Mulgan, Young Foundation, 2007.

i fokus som interessefelt for forskning og politik i nær samme grad som andre typer innovationer. I de senere år er opmærksomhed om social innovation imidlertid stærkt forøget – også på de allerhøjeste niveauer i verden.

Det har ikke fået den store medieopmærksomhed, men Barack Obama har annonceret, at der skal etableres et såkaldt *White House Office for Social Innovation*. I EU har Kommissionen, med formand Manuel Barroso i spidsen, for nylig afholdt en workshop om social innovation og sat det højt på dagsordenen. Der er oprettet centre og programmer for social innovation i en række lande, herunder New Zealand, Australien og Spanien. Samtidig er der ved at udvikle sig stærke videns- og udviklingsmiljøer omkring NGO'er og institutioner som *Young Foundation* i London og *Stanford Social Innovation Review* i USA. I Danmark har det tidligere Socialministerium – Velfærdsministeriets forgænger – gennemført et udviklingsarbejde omkring det for et par år siden under ledelse af vidensvirksomheden *Public Futures*.¹³

På det nært beslægtede og overlappende område "social entrepreneurship" er der også stærk vækst i aktiviteten. I Danmark har vi *Center for Socialt Entreprenørskab* på RUC, og internationalt findes organisationer som Skoll Foundation for Social Entrepreneurship (USA) og *Ashoka*. I den tredje verden sker der ligeledes vigtige udviklinger inden for social innovation, og et kendt eksempel er nobelpristageren Muhammad Yunus' *Grameen Bank*, der startede en bevægelse ved sin banebrydende mikrokredit i Bangladesh. Peruvianeren Hernando de Sotos *Institute for Liberty and Democracy* arbejder for sikringen af fattiges ejendomsrettigheder til f.eks. jordlodder og boliger i den uformelle økonomi, og denne bevægelse har også fået international rækkevidde.

Denne udvikling har sat social innovation på dagsordenen som et nyt interessefelt, og endnu er det så nyt, at der ikke er et etableret fagligt fundament. Det er i høj grad et vidensfelt i "flux." De mest udviklede idéer på området kommer nok fra *Young Foundation* i Storbritannien, som også har været involveret i *Public Futures'* og det daværende danske Socialministeriums arbejde med at udvikle begrebet i Danmark.

Der er ikke nogen enkelt måde, social innovation kan gennemføres på. I boksen på forrige side er gengivet en model, der giver en bred skitse af syv faser, som social innovation typisk vil gennemgå. I alle disse faser har værestederne og den bevægelse, de repræsenterer, været aktive – og er det stadigvæk. Tidligere misbruges behov for et sted at samles og være på deres egne præmisser blev udgangspunktet for værestederne. De gamle modeller tilbød ingen svar, og de nye muligheder viste sig i form af en kombination af brugernes eget initiativ og velvilligt indstillede kommuner. Værestederne er et resultat af en udvikling, der er opstået nedefra, på græsrodsniveau og med udgangspunkt i folks egne oplevede og helt konkrete behov.

Værestederne har grebet – og udviklet – nye muligheder og kombinationer gennem deres forankring i brugerne og gennem samspillet med institutioner og aktører i det offentlige velfærdssystem, ikke mindst kommuner og ministerier.

Værestederne nyfortolker og omdefinerer løbende samfundets tankegange, og det gør de meget bevidst, som det bl.a. også er udtrykt i LVS' vision om at skabe et samfund med mod til mangfoldighed. Gennem værestedernes netværk og deres landsforening udvikler

de løbende idéer og omsætter dem i samlede visioner og strategier. De benytter sig af prototyper i den forstand, at de første væresteder var modeller for de efterfølgende. Alle væresteder afprøver idéer, og netværksmekanismen i LVS understøtter muligheden for, at de gode idéer hurtigt kan spredes. Værestederne er en læringsproces i sig selv, og de er hele tiden involveret i kraft af lydhørhed, dialog, netværk og åbne hierarkier. Værestederne følger simpelthen grundfaserne i den sociale innovation på nærmest eksemplarisk vis.

Set fra samfundets side er det store perspektiv selvfølgelig, hvad man kan lære af værestedernes eksempel, og her er der endnu en ting, der må fremhæves i værestedernes eksempel: Det er, hvordan værestedernes fremvækst og udvikling spiller sammen med andre aktører på det sociale område. Det er nemlig et skoleeksempel på "Bees and trees"-modellen, som er udviklet af *Young Foundation* (læs mere om modellen i boksen på side 85).

Værestederne og LVS er selvfølgelig eksempler på "bier," mens kommuner, stat og sociale instanser er "træer." "Bier" og deres idéer har mange kvaliteter, men de er som sagt nødt til at mobilisere støtte fra relevante "træer," og den kommer ikke af sig selv, men kræver i reglen hårdt og slidsomt arbejde. Det er også typisk, at især støtte fra offentlige myndigheder vil have karakter af projektstøtte og tidsbegrænsede bevillinger. Sådan er det også på værestedernes område, og mange væresteder bruger meget energi på at få økonomien til at hænge sammen og bekymre sig om overlevelse udover indeværende budgetår.

Det er bestemt ikke let eller uden frustrationer for "bier" at være afhængige af de store "træer," men uden dem går det slet ikke. Realiteten er, at værestedernes udvikling sker i et uundværligt samspil med det etablerede velfærdssystem og det sociale område. Det har i høj grad været kommuner, som har set en lokal interesse i et værested, og det kommunale selvstyre har muligvis fremmet udbredelsen af værestederne nedefra. Omvendt har nogle kommuner haft en afvisende holdning ud fra en "NIMBY"-bekymring om, at et værested for udsatte ville tiltrække udsatte udefra.

Derfor er det også afgørende, at værestederne fra kommunalreformens ikrafttræden i januar 2007 har været indskrevet i serviceloven som en forpligtelse, kommunerne har til at oprette samværs- og aktivitetstilbud for udsatte borgere. Samspillet med det offentlige giver værestedernes eksistens- og udviklingsmuligheder, om end det sjældent er en dans på roser. Samspillet sikrer også værestedernes rolle som bindeled mellem udsatte mennesker og de offentlige tilbud, som retter sig mod dem. Til sammen har disse forhold resulteret i, at en helt ny tilgang i samfundets sociale indsats er blevet udviklet – en tilgang, der kan inspirere andre, herunder det etablerede system på området for udsatte.

Fremtidens udfordringer kræver social innovation

Opmærksomheden om social innovation skyldes ikke kun, at forskere har fundet en ny god idé at kaste sig over. Den skyldes også, at mange af de sociale udfordringer, som samfundet står over for kalder på social innovation.

På det samlede samfundsplan er der ved at udvikle sig en situation, hvor nye sociale

behov opstår, og hvor samfundets eksisterende modeller for løsninger ikke slår til. Noget af det skyldes, at de eksisterende modeller netop er designet til at klare udfordringerne fra tidligere tiders samfundstyper – landbrugs-, industri- og informationssamfundet. Engang var det et spørgsmål om at skabe et socialt sikkerhedsnet i form af pensioner, dagpenge, sygedagpenge og kontanthjælp, og om at udbygge sundheds- og uddannelsessystemer. Disse fungerer stadigvæk og løser mere eller mindre de opgaver, de skal, men der har altid været problemer, som faldt uden for – og der opstår flere nye og anderledes udfordringer, som ikke mødes på en tilfredsstillende måde af de traditionelle institutioner.

Det drejer sig om integration af etniske minoritetsgrupper i samfundet og på arbejdsmarkedet, om forebyggelse af frafald på uddannelser, om bandekriminalitet og generelle problemer med fremmedgjorte og utilpassede unge. Der er stadig tunge problemer med negativ social arv trods fem årtiers løbende udbygning af velfærdsstaten. Aldringen af befolkningen rejser også en lang række nye udfordringer og behov. Vi oplever en markant stigning i antallet af mennesker, der lever med kroniske lidelser. En stærkt stigende stressbelastning. Nye typer af social isolation og udstødelse på f.eks. arbejdsmarkedet, hvor tempo- og kompetencekrav stiger.

Dette er bare nogle få af mange eksempler på udfordringer, hvor svaret ikke er indlysende. Man kunne sige, at det er "vilde" problemer – de har hverken nogen enkel eller entydig rigtig løsning. Det er i hvert fald ikke problemer, hvor flere offentlige penge i sig selv vil gøre forskellen. Derimod er det problemer, der handler om menneskelige relationer, om kontakt, udvikling af nye forståelser og kompetencer. Og det er alle problemer, der næppe kan løses uden en tilgang, der involverer det enkelte individ i processen, og som også må ske ud fra individets egen opfattelse af, hvad problemet og hvad løsningen er.

Alle disse udfordringer kræver støtte fra ressourcer og kompetencer i det omgivende samfund, og det kræver tiltag, der både udvikler den egenmotivation, der skal til, samtidig med, at der udvikles muligheder, tilbud og relationer, der matcher. Det handler kort og godt om mennesker.

"Bees and trees"

"Bees and trees"-modellen¹⁴ går ud på, at samspillet mellem de nye innovative idéer og den omverden, idéerne arbejder i, er afgørende for resultatet. Nye idéer er nødt til at sikre sig opbakning, hvis de skal overleve. Det kan være opbakning i form af engagement og involvering fra andre mennesker, penge fra sponsorer, fonde, kommune eller stat, serviceaftaler, indsamlinger eller andre kommercielle aktiviteter.

Den sociale innovation er afhængig af alliancer eller vellykkede symbioser mellem "bier" og "træer." "Bierne" er de små organisationer, individer eller grupper, der har de nye idéer, er mobile, hurtige og i stand til at agere som forbindelsesled mellem de store organisationer. Derved bliver den lille organisation katalysator for, at ressourcer kan kombineres på nye måder. De krydsbestøver træerne. "Træerne" er de store organisationer – stat, kommuner, virksomheder eller store NGO'er – der generelt ikke er så kreative og nyskabende, men som er gode til at implementere, og som har den tyngde, rodfæstethed og kapacitet, der skal til for at få tingene til at ske i praksis.

"Bier" er generelt karakteriseret ved:

- At have opmærksomhed omkring et socialt behov, der ikke bliver dækket.
- At være gode til at tale og lytte, grave under overfladen og forstå folks behov, utilpassetheder og "blokeringer."
- At være drevet af en stærk personlig motivation.
- At bygge på en overbevisning om, at folk som udgangspunkt selv er de bedste fortolkere af deres eget liv, og de bedste til at løse deres problemer.



NOTER

- ¹ Thorsager m. fl.: *Metoder i socialt arbejde*, SFI, 2007.
- ² Ibid. Med henvisning til Yeheskel Hasenfeld: *Mennesket som råstof – borgerservicerede organisationer i moderne samfund*, 2003. Oprindelig amerikansk udgave fra 1983, der har fået status af at være et klassisk værk på området.
- ³ Hanne Kathrine Krogstrup: *Brugerinddragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor*, 1997.
- ⁴ Geoff Mulgan: *Government, knowledge and the business of policy-making. Background paper, facing the future conference*, 2003.
- ⁵ *Kortlægning af misbrugsområdet*, CASA, 2008.
- ⁶ Henriette Lützen, deltager i Tour de Udsat på Team Himmelblå, i Curt Sørensen: *På den skæve klinge... beretning fra et anderledes cykelløb*, Landsforeningen af VæreSteder, 2006.
- ⁷ Torsten Kolind: *Hvad lægger brugerne vægt på i behandlingen?*, i STOF 5. Artikel om et forsøgsprojekt for heroinafhængige i metadonbehandling med fokus på en mere intensiv psykosocial støtte, Center for Rusmiddelforskning, 2005.
- ⁸ Se også *Brugernes Værested*, som udfolder begreber og dilemmaer vedrørende brugerindflydelse. "Skitseblokken" er i høj grad baseret på en del af *Brugernes Værested*, Landsforeningen af VæreSteder, 2005.
- ⁹ Regine Grytnes m. fl.: *Væresteder for stofmisbrugere og tidligere stofmisbrugere i Danmark*, Center for Rusmiddelforskning, 2002.
- ¹⁰ Marie Andersen og Esther Malmberg: *Muhabet – en oase i byen. En erfaringsopsamling og beskrivelse af værestedet Muhabet*. SPUK, København, 2008. Kan downloades på www.muhabet.dk
- ¹¹ Her er der en interessant parallel til tankegangen hos en managementtænkner som Izhak Adizes: "Et typisk svar på spørgsmålet om, hvorfor en virksomhed eksisterer, er profit. Men det er ikke rigtigt. Profit er det, man får, hvis man gør det rigtige. Det er resultatet af noget. For mig er profit som resultattavlen i en tenniskamp. Mange spillere spiller, men de ser ikke på bolden. De ser på stillingen. Det kan ødelægge virksomheden." (<http://www.adizes.com/library/insights112805.htm>)
- ¹² Curt Sørensen: *En rejse i det udsatte Danmark – logbog*, Landsforeningen af VæreSteder, 2003.
- ¹³ Se tale om social innovation af daværende socialminister Eva Kjer Hansen på Rådet for Frivilligt Socialt Arbejdes årsmøde. (<http://frivilligraadet.dk/download.asp?fileid=232>)
- ¹⁴ Geoff Mulgan: *Social innovation. What it is, why it matters and how it can be accelerated*. Young Foundation, 2007.

LITTERATUR

CASA, *Kortlægning af misbrugsområdet*, 2008.

Curt Sørensen: *En rejse i det udsatte Danmark – logbog*, Landsforeningen af VæreSteder, 2003.

Curt Sørensen: *På den skæve klinge... beretning fra et anderledes cykelløb*, Landsforeningen af VæreSteder, 2006.

Geoff Mulgan, *Social innovation. What it is, why it matters and how it can be accelerated*. Young Foundation, 2007.

Geoff Mulgan, *Government, knowledge and the business of policy-making*, background paper, facing the future conference, 2003.

Hanne Kathrine Krogstrup, *Brugerinddragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor*, 1997.

Landsforeningen af VæreSteder: *10 år med LVS*, 2008.

Landsforeningen af VæreSteder, "Værestedstrilogien," 2005:
Brugernes værested. Fra omsorg og lavtærskel til samvær og aktivitet
Mulighedernes værested. Fra omsorg og lavtærskel til samvær og aktivitet
Samfundets værested. Fra omsorg og lavtærskel til samvær og aktivitet

Landsforeningen af VæreSteder, *Værestedet og de nye kommuner. Inspiration til dialog om samarbejde*, 2006.

Landsforeningen af VæreSteder, *LVS 1998-2008*, 2008.

Marie Andersen og Esther Malmberg: *Muhabet – en oase i byen. En erfaringsopsamling og beskrivelse af værestedet Muhabet*, SPUK, København, 2008. Kan downloades på www.muhabet.dk

Regine Grytnes m. fl.: *Væresteder for stofmisbrugere og tidligere stofmisbrugere i Danmark*, Center for Rusmiddelforskning, 2002.

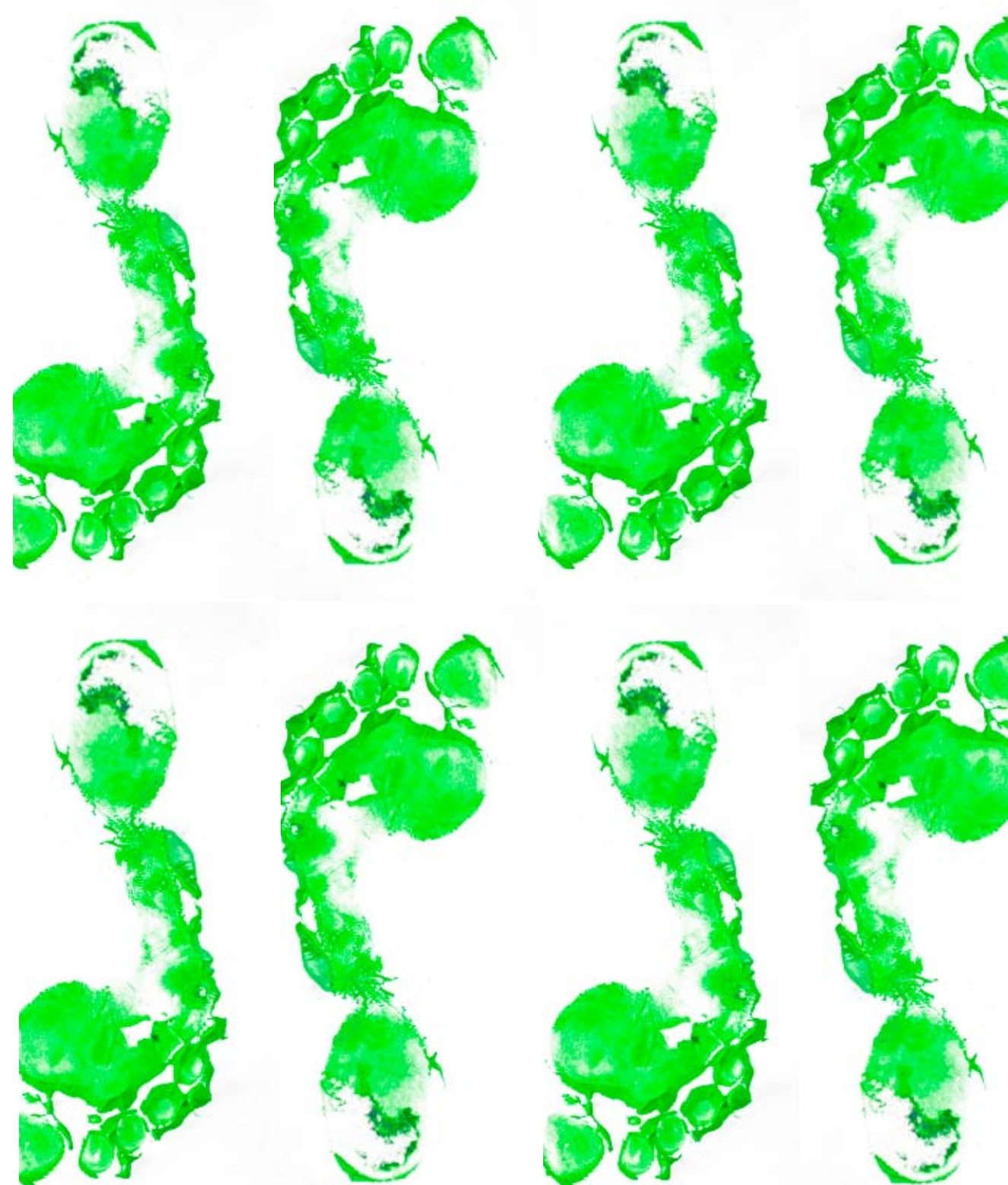
Socialministeriet, *Det Fælles Ansvar II*, Socialministeriet 2006. (<http://www.social.dk/netpublikationer/2006/p3asII3008/html/colophon.htm>)

SVID – S sammenslutningen af Værestedsbrugere i Danmark, *Indflydelse... ja tak! Men hvordan?*, 2006.

Thorsager m. fl.: *Metoder i socialt arbejde*, SFI, 2007.

Torsten Kolind: *Hvad lægger brugerne vægt på i behandlingen?*, i STOF 5. Artikel om et forsøgsprojekt for heroinafhængige i metadonbehandling med fokus på en mere intensiv psykosocial støtte, Center for Rusmiddelforskning, 2005.

Yeheskel Hasenfeld: *Mennesket som råstof – borgerservicerede organisationer i moderne samfund*, 2003.





TAK TIL

Landsforeningen af VæreSteder vil gerne sige tak til disse væresteder og mennesker for deres bidrag til denne bog:

Kontakten, værested for psykisk syge i Tingbjerg ved København, for beredvilligt at stille op til fotografering og interview. Ikke mindst tak til leder, Mona Adamsen, og til tidligere praktikant, Mia Persson, fordi vi måtte bringe dit afskedsbrev.

Muhabet, værested for psykisk syge med indvandrerbaggrund på Vesterbro i København, også for beredvilligt at stille op til fotografering og interview. Tak til lederne, Emine Ayyildizoglu Haddar og Najib Haddar.

Vej Kajen, værested for misbrugere i Køge, for også at stille op til fotografering og interview. Tak til pædagog Jørgen Nestved og Kim Michael - og især til jer tre brugere, der først ikke ville fotograferes, men som så alligevel gerne ville, da vi havde drukket en kop kaffe og snakket lidt.

.....

**” NÅR DEN ENKELTE
KAN MÆRKE, AT
DAGEN I DAG ER EN
LILLE BITTE SMULE
BEDRE END I GÅR, SÅ
ER MAN PÅ VEJ VIDERE.**

.....



...en landsforening i bevægelse...

Landsforeningen af VæreSteder

Vendersgade 19, 1. - 7000 Fredericia.

Telefon: 75 92 40 00 Fax 75 92 40 09

E-mail: lvinfo@mail.dk